Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1995 июнь 1

Зунай эхин сагаагшан могой нарын 3 ЧЕТВЕ гарагай 5 № 100 (19194) Газетын сэн Хэлсээтэ сэн.

Улаан-Удын шэнэ хүүргэ барилга тухай

«НАЙДУУЛХА АРГАМНАЙ ҮГЫ»

Улаан-Удэ хотын захиргаанай гулваагай орлогшо, барилгын, транспортын хэлхеэ холбооной талаар комитедэй түрүүлэгшэ Б. В. Мантатовтай республикын олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй журналистнууд уулзаба. Удэ гол дээгүүр хүүргэ барилгын ябаса, мүн энэ хэрэгтэ татабарилагдаhан мүнгэ зөөрийе хэрэглэлгэ тухай асуудалаар хөөрэлдөөн болоо. Пресс-конференцидэ хүүргэ барилгын 34-дэхи отрядай начальник Е. Я. Голод, Улаан-Удэ хотын захиргаанай капитальна барилгын управленнин ахамад инженер В. У. Куш гэгшэд хабаадаба.

Нүүлэй үедэ Улаан-Удэдэ инженернэ талаhаа орёо болгон барилганууд хэгдээ. Сэдэшэ болгон хэлэбэл. Сэргэ мүрэн дээгүүрхи хүүргэ Вознесеновкэ шадархи хүргэ, томо-томо автотранспортна гол харгынууд. Зуур Удэ мүрэн дээгүүрхи ан шухала удха шанартай хүүргэ барилгые дүүргэ, ашаглалгада тушааха хай асуудал үшөөл шиидлэ дээгүй байнаар.

1989 ондо 34-дэхи мотоотряд барилга эхилhэн hна. Энэ барилгада 1990 оо федеральна бюджедмүнгэн hомологдожо эхи. Харин 3 жэлэй удаа, 93 онhоо хойшо мүнгэн эри үгтэхээ болижо, барилгын худэлмэринуудшье удааржа эхилhэн байха юм.

Хүүргэ барилгын ябаса тухай дэлгэрэнгыгээр В. У. Куш журналистнуудта хөөрэбэ. Хүүргэ 220 метр утатай, автотранспортын гараха 6 зуруудтай байха, мүн трамвайн линии татагдаха ёнотой юм. Дэлгүүр тээнээ, Бабушкинай үйлсэнөөө, мүн бусадшье үйлсэнүүдhээ хүүргэ тээшэ харгынууд баригдахаhаа гадна, уha ябуулдаг хэрэгсэл, эльэ хүсэнэй, мүн хэлхеэ холбооной линиинүүд шэнээр татагдаха ёнотой.

1989 оной сэнгээр энэ хүүргэ барилгада бухыдэнь 35 миллион түхэриг мүнгэн гаргашалагдаха гэжэ тодорхойлогдоhон байгаа. Зүгөөр бухы юумэнэй сэнгэй хэмгүй дээшэлhэнhээ уламжалан, энэ барилгадашье хэрэглэгдахэ мүнгэнэй хэмжээн баhал «ургаа».

Удэ мүрэн дээгүүрхи хүүшан хүүргээр автотранспортын ябалгые нэгэ бага хүнгэдхэхын тула шэнэ хүүргэ хоёр ээлжээндэ бариха гэhэн шиидхэбэри абтаа hэн.

Машинануудай ябаха 3 зурууд, мүн трамвайн линии түрүүшын ээлжээндэ ашаглалгада тушаагдаха ёнотой. 1995 оной дүүрэтэр түрүүшын ээлжээнэй барилгада дүн хамта 12,2 миллиард түхэриг мүнгэн хэрэглэгдэхэ юм. Россин Федерацийн бюджедhээ оройдоол 2 миллиард 570 миллион түхэриг үгтөө. Улаан-Удэ хотын бюджедhээ, 1995 оной майн 22-ой байдалаар, нэгэ миллиард 985,3 миллион, тэрэ тоодо бензиндэ нэмэлтэ сэн тогтоohонhоо ороhон 504,2 миллион түхэриг мүнгэн үгтэhэн байна. Мүн бусад аргаар ороhон 44,5 миллион түхэриг барилгада гаргашалагдаа.

Байгша оной майн 22-ой байдалаар, түс объект барилгын түлөө үри шэрнинь 2651,8 миллион түхэригтэ хүрэбэ. Энээн сооhоо 34-дэхи мостоотрядта —612,3 миллион түхэриг, «Восток-сибэнергомонтаж» гэhэн предприятида —3,9 миллион, мүн гэр байрануудые hандаргаан задалhанай ба шэнэнүүдые барилhанай түлөө 2035,6 миллион түхэриг.

34-дэхи МО-гой начальник Е. Я. Голодой хэлэhээр, хүүргэ барилгын 80-яад шахуу процент худэлмэринь хэгдээ. Тэд мүнгэнэй саг үргэлжэ дуталга барилгын худэлмэри ехэл hаатуулна. «Хүүргэ болзор соонь ашаглалгада тушаахабди гэжэ найдуулха аргамнай үгы. Мүнгэгүй дээрэhээ бидэнэй энэ хүүргэhээ ондоо объектнууд дээрэ худэлжэ, бага сага мүнгэ өөhэдтөө олодог hаамнай, манай субподрядчик тингэхэ аргагүй байна.» — гэжэ Е. Я. Голод хэлэбэ.

Хүүргэ барилгые дүүргэхын тула хэрэгтэй мүнгэн түхай асуудалаар Россин Федерацийн Правительствада, Экономикын министерствэдэ хэдэн дахин хандаабди гэжэ Б. В. Мантатов тэмдэглээ. Улаан-Удэ хотын захиргаанай үүсхэлээр, мартын 13-hаа 1 литр бензинэй түлөө нэмэлтэ сэн тогтоохо гэhэн республикын Президентын Тогтоол абтаа hэн. Энэ аргаар мүнөөдөө 504,2 миллион түхэриг суглараа. Харин жэлэй дүүрэтэр түрүүшын ээлжээнэй барилгые ашаглалгада тушаахын тула үшөө 22 миллиард түхэриг хэрэгтэй болохо байна.

«Мостсервис» фирмын Удэ гол дээгүүрхи хүүшан хүүргые аварийна гэжэ хэдэн жэлэй урда тоолоошье hаань, мүнөөдөө энэл хүүргэсээ ашаглаха баатай болоно гэhэшэбди. Хүүшан хүүргэ бага сага зahабарилха шухала гэжэ Улаан-Удэ хотын захиргаанай гулваагай орлогшо хэлэбэ. Тэд энэ хэрэгтэ баhал мүнгэн хэрэгтэй болохо бшуу. Юрэ хэлэхэ болоо hаа, энэ асуудалай яагаад шиидхэгдэхэнь тодоор элирүүлэгдээгүй.

Удэ гол дээгүүр хүүргэ барилгала хабаатай албан тушаалтад журналистнуудай олон асуудалнуудта тодорхой харюунуудые үгөө.

Т. ЦЫРЕНОВА.

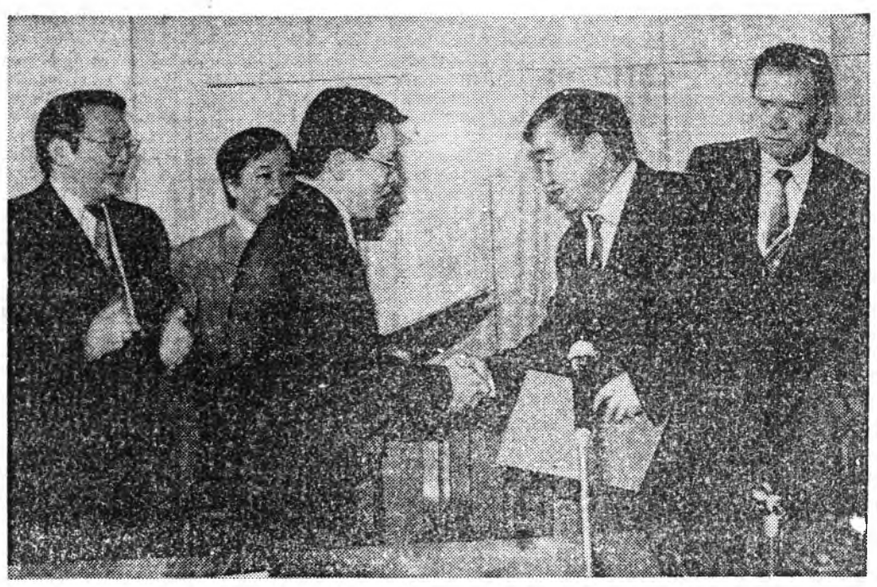

ПРАВИТЕЛЬСТВАНУУД ХООРОНДЫН КОМИССИ ХҮДЭЛМЭРЭЭ ТҮГЭСХЭБЭ

Худалдаа-наймаанай, экономическа, эрдэмэй-техническэ болон соёлой харилсаануудай талаар Буряадай болон Монголой правительстванууд хоорондын ээлжээтэ III зүблөөн Улаан-Удэдэ худэлмэреэ түгэсхэбэ.

Правительстванууд хоорондын комиссиин худэлмэридэ Монголой болон Буряад Республикын министерствэнүүд болон албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд, акционернэ бүлгэмүүд болон компанинуудай директорнууд, Улаан-Удэдэ байдаг Монголой генеральна консульствын худэлмэринууд хабаадаа.

Хоёр удэрэй туршада правительстванууд хоорондын комиссиин худэлмэриин дүнгүүдээр хоёр талаhаа баталан абтаhан протоколдо гар табигдаба. Монголой зүгhөө делегацие хүтэлбэрилэгшэ — Министр, Түрэнэй национальна хүгжэлтын департаментын түрүүлэгшэ Ч. Улаан, Буряад Республикын зүгhөө — Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо М. А. Спасов түс документдэ гар табиба.

Правительстванууд хоорондо баталагдаhан протоколдо гар табилгын үедэ Буряад Республикын Президент Л. В. Потапов, Республикын Правительствын гэшүүд Монголой делегацийн гэшүүд, болон олониитын түлөөлэгшэд байлсаба.

С. ОЧИРОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хэлсээнэй үедэ.

В. МАТВИЕВСКИЙ фото.

Хабарай тарилга—95

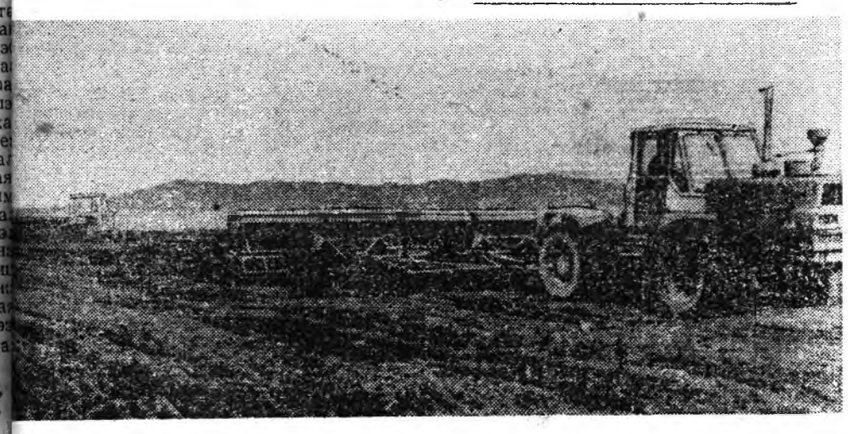

УРАГШАА hАНААТАЙШУУЛ

Хориин аймагай хамтын «Георгиевскай» ажахын механизаторнууд майн 11-hэ хабарайнгаа тарилга эхилээ hэн. Энэ турбан мянган гектарта эртын тарилгые түгэсхэгдэхэ хаhадаа хүрөө. 2800 гектара тэжээлэй үргамал таригдахань. hаянай баруун хойноhоо шанга hалуун буугаад, бага сага саhаншье будаа, бүрхэг удэрнүүд hубаряа. Ажахын түрүү бригадын механизаторнуудтай танилцаhаа Нарин Добо гэжэ газарта түрэгдэhэн нүүдэл полевой станда удын ино хүрэжэ ерэбэбди.

Эндэ механизаторнууд Василий Иванович Лужников, Олег Анатольевич Катин, Иван Федорович Харитонов гэгшэд халаанай туршада 30 гектар талмайда таряа тарина.

Механизаторнууд үдэр бүхэндэ арван часай туршада поли дээрэ худэлнэ. Зүртөө хоёр дахин халуун эдеэгээр ногоодаг юм. Тогоошон Нина Критинова, туhалагшань Екатерина Болонева ушэд тракторно-таряан ажалай гурбан агадын дүшөөд хүнние амтатай эдеэ-ыг хооллуулна.

Ороohоной складhаа 250—270 центнер hайн сортын үрэhэн үдэр бүри поли руу абаашагдана. Тусхайлбал. «Бурятская-79» сортын шэнинсэ, «Баргузин» сортын обёос, «Опохойский» сортын хара таряан, «Витим» сортын ешмээн таригдана.

Хабарай тарилгада ходоодоо урагшаа hанааталгаар худэлжэ ябагшадые нэрлэе. Ороohо шэрэдэг «ЗИЛ-130» түхэлэй автомашинын жолоошон Анатолий Садовский, гагнуурша-зahабарилагша Сергей Овчинников, тоhо, түлишөөр хангадаг автомашинын жолоошон Василий Карбушев, тоо бүридхэгшэ Татьяна Николаева болон бусадые нэрлэмээр.

— Манай таряашад урданhаа хойшо хэды хүндэ хүшэр байдалда ороошье hаа, хабарайнгаа тарилга унажа-бодожо байгаадшье, хаhа саг соонь хэод, бараг hайн ургаса ургуулдаг лэ заншалтай,— гэжэ ажахын ахамад агроном, Буряад Республикын габьяата агроном Светлана Сагитовна Верховкина хөөрөө hэн.

С. БАЛДУЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: жолоошон Алексей Садовский; Нарин Добо гэжэ газарта обёос таригдана; механизаторнууд О. Катин, В. Лужников.

Авторай фото.

ШАДАБАРИЯА ХАРУУЛХАНЬ

Хурамхаанай аймагай Дэнэй арадай театрай байгуулагдаhаар 35 жэлэй ой 96 ондо тэмдэглэгдэхэнь. Энэ баярта зорюулжа найруулан табиhан «Сагаан арай эрьедэ» гэhэн зүжэг Улаан-Удэ хотодо июнь ын эхээр эдэнэр харуулаhь.

Арадай театр өөрын баянтүүхэтэй. Үнгэрhэн жэлнүүдтэ 30 гаран зүжэг Улаан-Удэдэ, Шэтэдэ, Сэлэнгын, Ивалгын аймагуудта, мүн Баргажанай, Хурамхаанай аймагуудай нютаг нуганууудаар харуулаа.

Арадай театрай байгуулагдаhан сагhаа С. Ц. Будаев А. Ц. Чойропова, Ж. П. Балданов, Т. Д. Барбонов, Г. Ж. Цыбикова, Д. С. Аюшиев, А. Г. Будаев болон бусад нилээдгүй ехээр хубитаяа оруулаа юм.

Улаан-Удынхид, Баргажан голоорхид түрэл нютагайнгаа уран бэлигтэнэй арга шадабариие харахаяа ерэжэ, сэдьхэлээ баясуулыт гэжэ уряалан.

В. БАТОРОВ.

СОВЕТ БИИ БОЛГОГДОБО

Бүгэдэ буряадай үндэhэн соёлой эблэл үүсхэл гаргажа, түс эмхинин Советдэй президиумэй гэшүүдые болон Буряад ороной мэдээжэ эрдэмтэдые Хани барисаанай ордонгой бага танхим соонь суглуулба. Түс суглаае ВАРК-ын президент **Д. Н. Д. Дугаров нээжэ,** ВАРК-ын вице-президент **Б. Д. Баяртуевта** үгэ үгэбэ.

Энэ үгэ хэлэгшэ түс суглаанай гол зорилгонууд тухай тогтобо. Тиихэдээ буряад арадай соёл болбосорол, эрдэм, хэлэ, ёhо заншалнуудые болоод искусство, заншалта урлал hэргээхэ, саашадань улам хүгжөөхэ хэрэгтэ шэнэ түлхисэ үгэхын тулада ВАРК-ын Советдэй дэргэдэ эрдэмэй совет бии болгохо, хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидадай нэрэ зэргэдэ хүртэхын тулада М. Н. Намжиловагай бэшэhэн «Хори буряадуудай үльгэрнүүл» гэhэн диссертаци зүбшэн хэлсэхэ, мүн жэжэ божо бусад асуудалнуудые хараад үзэе гээд дурадхаба. Суглаанай зүблэхэ зүйл нэгэн дуугаар баталагдаад, зүбшэн хэлсэлгэ нилээн эдэбхитэйгээр эхилбэ.

Түүхын эрдэмэй докторнууд **Т. М. Михайлов, Г. Л. Санжиев,** «Буряад үнэн» hониной редактор **Ц. Б. Цыренджиев,** философийн эрдэмэй докторнууд **Ю. Б. Рандалов, И. С. Урбанаева,** хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор **А. Н. Уланов,** Соёлой министерствын худэлмэрилэгшэ **А. В. Хамаганов,** аспирант **М. Н. Намжилова** гэгшэд хабаадалсажа, иимэ совет эмхидхэхэ дурадхалые гол түлөб дэмжээд, гэмэлтэ тон зохидшье, аша туhатайшье дурадхалнуудые оруулаа. Тиигэжэ Эрдэмтэдэй совет бии болгохо худэлмэриин бүлөг долоон хүнhөө бүридхэгдэжэ. ВАРК-ын Советдэй президиумэй улаадахи заседани дээрэ тодорхой дурадхалнуудые оруулха болобо.

Манай корр.

САХАЛИНАЙ ОБЛАСТИНН ЗАХИРГААНАЙ ГУЛВААДА

Нютагтатнай болоhон газарай худэлэлгын үедэ хохидогшодто hанаагаа зөөбожо байhан тухайгаа, наhа барагшадай гэр бүлэнүүдтэ гүнзэгы шаналал гашуудалаа Буряад Республикын Правительствын болон арал дочой зүгhөө мэдүүлнэбди.

Россин командын бүридэлдэ оруулжа, манай республикын бүлэг абарагшадые эльгээбэбди.

hандарhан гэр байра болон бусад барилгануудые hэргээхэдэтнай шадал зэргынгээ туhаламжа үзүүлхэбди.

Буряад Республикын Президент Л. ПОТАПОВ.

Газарай худэлэлгэhөө хохидогшодто туhаламжа хүргэхэ талаар счёдууд нээгдэнхэй. Россин нютагуудhаа мүнгэн зөөри оруулха 31132339-дэхи дугаарай счет Южно-Сахалинск хотын Гүрэнэй банкда нээгдэбэ (МФО 277004, Сахалинай областийн захиргаан). Валюта оруулха гэбэл, Южно-Сахалинскын Соцбанкаар дамжуулан (Кор/счет 081204), Тихоокеанска Внешторгбанкда дамжуулха (счет 76701/001).

Буряад ороной үндэhэ яhатанай соёлой үдэрнүүд

ТАЛААН БЭЛИГТЭЙ ЕВРЕЙ АРАД

Хэдэн зуун жэлдэ буряад арадтай суглаа олон тоото үндэhэ яhатан алдарта Байгал арюухан далайе тойрон, хала хадхан ажаhуужа байна. Тэдэнэй тоодо еврей арадшье оролсоно гэhэшэ. Тус арадай соёлой үдэр Буряад Республикын нинслэл хото Улаан-Удэдэ бүри hаяхан боложо үнгэрбэ.

Буряад ороной национальна библиотекын конференцзал соо үнгэрhэн энэ hайндэрые еврей арадай соёлой түбэй түрүүлэгшын орлогшо Э. Н. Ярневская нээгээ. Иимэ hайндэрэй Буряадай түүхэдэ түрүүшынхиеэ үнгэргэгдэжэ байhыень тэрэ онсолон тэмдэглэбэ. Манай республикада еврей арадай соёлой түб ороидоол хоёр жэл хүрэхэгүй саг соо худэлнэ.

1993 оной июлиин 22-то байгуулагдаhан түбэй түрүүшын түрүүлэгшэ А. М. Герштейн тон ехэ эмхидхэлэй худэлмэри хэhэн байна. Тиигэжэ тэдэнэр түрэл хэлээ үзэжэ эхилхэ зорилго урдаа табяад, еврей хэлэ шудалха амаралтын удэрэй hургуули нээгээ бэлэй. Энэ хэрэгтэнь «Сохнут» гэжэ нэрэтэй улаасхоорондын эмхи зургаан тон ехэ туhаламжа үзүүлээ.

Республикын искусствын болон соёлой училищиин дэргэдэ худэлдэг амаралтын удэрэй hургуулида 50 гаран hурагшад түрэл хэлээ шудална. Тэдэнэй дунда ехэшүүлшье, багашуулшье бии. Еврей арадай соёлой түбэй хүтэлбэрилэгшэд гол анхаралаа ургажа ябаа үетэндэ зорюулдаг. Багашуул түрэл хэлээ шудална, Байгалай эрьедэ оршодог элүүржүүлгын лагерьта үбэл, зунгүй амарна.

Мүн энэшье зундаа Зүүн-Сибириин технологическа университедтэй хэлсээ хэhэнэй ашаар, тэдэнэр элүүржүүлгын лагерьта амарха юм. Тиихэдээ үхибүүдэй хүмүүжүүлэгшэдээр Израильhаа ерэhэн залуушуул худэлхэ гэжэ харааалагдана.

Гадна тус түбэй хүсөөр еврей арадай түүхэтэ болон ажаhуудалай hайндэрнүүд саг үргэлжэ үнгэргэгдэдэг болонхой. Жэшээнь, шэнэ жэл 4 дахин тэмдэглэгдэдэг байха юм. Тэдэнэй худэлмэридэ «Сохнут», «Ламед», «Джойнт» гэhэн улаасхоорондын эмхи зургаанууд ехэ туhа хүргэдэг.

Тус түбэй соёлой удэртэй дашарамдуулан, Буряад Республикын Президентын зүблэгшэ Н. Г. Дамдинов, поляк арадай соёлой түбэй түрүүлэгшэ В. В. Соколовский, Бүгэдэ буряадай үндэhэн соёлой эблэлэй зүгhөө Д. Д. Дагбаев, Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшын орлогшо Д. Д. Сундарон гэгшэд амаршалба.

Еврей арад дэлхэй дээрэхи эгээл үнинэй арадуудай нэгэн юм. Тэдэнэр 6 мянган жэлэй туршада өөрынгөө хэлэ, ёhо заншал, соёл болбосорол алдангүй гаража шадаа. Энэ хүгасаа соо еврейнүүд дэлхэй дүүрэн таража, тэдэнэй түүхэдэ харшалуулха, хардуулхашье, мүрдүүлхэ, мүшхүүлхэшье саг яhала олон дайралдаа.

Жэшээ болгон, хэдэн арбаад жэлэй саанахи үйлэ хэрэгүудые hаналл даа. 1933 оной январь hарада нацистнуудай Германие гартаа абаhанhаа хойшо ороидоол нэгэ hарын үнгэрhэн хойно түрүүшын концлагерьнууд бии боложо эхилээ hэн. Үшөө нэгэ hарын үнгэрhэн хойно, тодорхойлбол, 1933 оной май hарада еврейнүүдэй бэшэhэн номуудые городой талмайнуудта обоолон суглуулжа, галдажа захалаа бэлэй.

Уданшьегүй тэдэнэр хуулида хабаагүй гэхэ гү, али хүнэй тоодо орохогүй гэжэ тоологдобо. Тэрэ хуулиин гараhанай удаа фашис Германида еврейнүүд хэдэн зуу мянгаадаараа концлагерьнуудта хаагдажа эхилээ hэн.

Еврей арад гээшэ хэды хашулжа, мүрдүүлжэ ябаашье hаа, анханайнгаа талаан бэлигые алдангүй аршалжа шадаhан байна. Энээнэйнь гэршэ болгон, манай орондо болон бүхы дэлхэй дээрэ мэдээжэ хэды нэрэнүүдые дурдая. Тиихэдээ ород арадай агуухэ хүбүүд гэдэгнай еврей арадай агуухэ хүбүүд ха юм гэжэ тухайлхаар байха. Жэшээнь, дэлхэй дээрэ сууда гараhан композиторнууд М. Глинка, М. Балакирев, Д. Шостакович, М. Мусоргский, С. Прокофьев болон бусад, уран зураашад Марк Шагал, Валентин Серов ба бусад, уран зохеолшод Н. Гумилев, З. Гиппиус, Д. Мережковский, С. Липкин, О. Мандельштам, И. Бродский, Шолом Алейхем, И. Эренбург, И. Шамякин, И. Бабель, В. Гроссман, Ан. Рыбаков ба бусад дээрэ хэлэhыемнай гэршэлнэ.

Мүн манай Байгал шадархи еврейнүүдшье арадай аман зохёол шэнжэлэлгэдэ, буряадай түүхэ шудалалгада яhала ехэ хубитаяа оруулжа шадаа. Тэдэмнай хэд бэ гэбэл, М. Азадовский, Е. Залкинд, А. Гуревич, Л. Элиасов, И. Ярневский, П. Гуревич, П. Берлинский ба бусад болоно.

Энэ соёлой үдэртэ зорюулагдажа, номой ехэ выставкэ эмхидхэгдээ. Тэндэ үнгэрhэн зуун жэлдэ Санкт-Петербургда хэблэгдэhэн «Еврейнүүдэй энциклопеди», мүн лэ баhа тэндэ хэблэгдэhэн «Еврейнүүд тухай литературын баримтанууд», еврей арадай шажан мүргэлэй номууд, тэдэн тухай түүхын номууд, Израиль гүрэнhөө бэлэг болгон эльгээгдэhэн номууд, журналнууд болон газетэнүүдэй табигданхай байхыень харанабди. Гадна багашуулай өөрынгөө гараар хэhэн уран бүтээлнүүд ехэ hуури эзэлнэ.

Тэрэл үдэрэй 12 сагhаа 3 саг болотор Улаан-Удэ хотын бүхы ресторан болон столовонуудта еврей арадай хэр угhаа нааша бэлдэжэ байhан эдеэ хоолой зүйлнүүд зондо дурадхагдаба.

Удэрэй 4 саг. Хаяа хадхажа байhан хүршэ арадаймнай соёлой удэр ехэ концертээр дүүрэхэ байжа, хүгжэм дуунда, хатар нааданда дуратайшуул филармониин концертнэ зал руу олоороо субаба.

Зүгөөр тус концертын шэмэглэл хадаа «Шолом Виктория» гэhэн ансамблиин хатарнууд болоно, Еврей арадай хатарнуудые гүйсэдхэхэ иимэ нэрэтэй ансамбль ороидоол хахад жэлэй саада тээ эмхидхэгдэhэн байна. Тиигэбэшье энэ богонихон хугасаа соо тэдэнэр еврей арадай олон тоото хатарнуудые гүйсэдхэжэ шадаха болоо.

Тус ансамблиин хатарай багшаар Виктория Овчинникова, хүтэлбэрилэгшөөрнь Ирина Воробьева гэгшэд хүдэлнэ. Тэдэнэр концерт харахаяа сугларагшадта еврей арадай хатарнууд тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгөбэ.

Еврейнүүд бүхы дэлхэй дээгүүр таража жаhуухадаа, ондоо арадуудай соёлые абалсадаг байгаа. Энэнь тэдэнэй хатарнууд дээрэhээ тон элеэр харагдана.

Мүн бишыхан Вика Мальцева түрэл хэлэн дээрээ шүлэг уншаhан, Ольга, Ирина Русинованууд дуу дуулаhан байна. Энэ hайндэртэ хабаадахаяа Израильhаа Аша Розенталь ерээ. Тэрэ иигэжэ хөөрэнэ: «Олон тоото орон нютагуудаар ябааб, зүгөөр буряад арадhаа хүндэмүүшэ налгай арадые хараагүйб. Россин 120 городуудай еврейн түбүүдэй дунда танай түб эрхимүүдэй нэгэн байна...».

Д. БАЛЬЖИНИМАЕВ.

УНШАГТЫ! ТАНИЛСАГТЫ!

2-дохи нюурта. Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ Н. Семенов; «Худөөгэйхид гэдэhээ үлдэжэ байхагүйл». М. Цыренов; «Таряашан солоёо дурдуулан».— зураглал. Уншаа, дуулаа hэн гүт?

3-дахи нюурта. Мүнөөдэр — Хүүгэдые хамгаалгын улаасхоорондын үдэр. С. Хурхесова; «Үхибүүдгүйгөөр байжа шадахагүйб!» Г. Дашеева: «Унтаахай» урина». Ц.-А. Дугар-Нимаев; «Наранай орохо зүг тээшэ».— Ж. Тумуновай дайнай үеын бүтээлнүүд тухай. Эхин.

4-дэхи нюурта. Агуу Илалтын 50 жэл. Ц. Найданов; «Миниий үетэн дайнай үедэ». Литэ. Зурхайшын зүбшэл. Сүүдэй залhаа. В. Токтохосова; «Болзорынь юундэ hунаагданаб?».

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ХҮДӨӨГЭЙХИД ГЭДЭҺЭЭ ҮЛДЭЖЭ БАЙХАГҮЙ

Апрель һарын тэн багаар манай ажахынуудай механизаторнуудай үйлэдбэриин суглаан үнгэргэгдэжэ, таряан ажалда туйлагдаһан үнгэрһэн жилэй үрэ дүнгүүд согсологдоо, байгша ондо бае-лүүлэгдэхэ хараа зорилгонуд зүбшэн хэлсэгдээ һэн. Илангаяа мүнөө жилэй хабарай тарилгын хүдэлмэриин түсэб болон хараа шэглэлнүүд тодорхойлогдоһон байха юм. Манай предприятиин олохон гэшүүд мүнөөнэй эмхи гуримгүй байдалые, «зэрлиг» дэлгүүрэй найдалгүй харилсааеехэл тэсэмгэйгээр гаталхые оролдоно, ерээдүйн һайн байдалай эрьен ерэхыень этигэл найдамтайгаар хүлеэн угтана.

Зүгөөр үдэр бүхэндэ шахуу хүдөөгэй ажабайдал улам муудажа байна ха юм. Ерээдүйдөо этигэхэ ябадал манай ажахын мэргэжэлтэдтэ, мүн намдашье байхаяа болёо.

Хүдөө ажахын предприятинуудай коллективүүдэй хуби заяае шидхэхэ, республикынгаа зониие эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хангаха, асуудалнууд мүнөө бидэнэрэй һанаае зобоохо ёнотой. Эндэ нимэ тодорхой асуудалнууд шидхэгдэхэ ушартай болоно.

Нэгэдахеэр, таряан ажалаа аша үрэтэйгөөр хэрэглэдэг болоходоо, мал ажалаа яаха ушартайбиби? Һу һаалимнай олзо оршо оруулха аргатай гү? Хэдэн тоо баримтануудые дурдая. Үнгэрһэн 1994 ондо манай худалдаһан литр һүн 250 түхэриг гарза асараа. Мүнөө Ильинкинское тосхоной столоводо стакан бусалгадаһан һүкэй сэн 900—1000 түхэригтэ хүрэнэ. Тинхэдэ литр һүн 5000 шахуу түхэригтэ болоно бшуу. Эндэ юундэ тоһоной заводто миинтэрэ гэхэ гү, али һайн ушарта литр һүеэ 1500 түхэригөөр тушаанабиби? Столоводо һүеэ бусалгахадань, тоһолигынь нэмээгүй ёнотой. Һүеэ бусалгахадаа, тэрэнэ стакануур соо юулээд худалдахадаа, манай һү үйлэдбэрилһэндэ орходоо ехэ гаргаша хээгүй байхал даа. Хямра сэнтэй һү, мяха үйлэдбэрилжэ абахын тула үнөөхил таряан ажалдаа һөргөо бусаха баатай болонобди. Нимэ эрхэ байдалда адууһа малаа тэжээлээр хангаха талаар хэды шэнээн тэжээлэй гай үгтөө гээшэ һаань, бидэ тарилгынгаа талмайн бүридэлыень зүбөөр түсэбләхэ байна ха юмбибди. Эндэһээ һалбари бүхэнэйнгөө шэглэлые ухаалан зохёохо ушартай болонобди. Жэшээ хэлэбэл, газар дээрэ ба теплицэнүүд соо огородой эдеэ тарижа үргуулха шэглэлээ мүнөө тодорхойлнобди. Саха (Яхад) Республика эльгээхэ 1500 тонно. Байкальск хото 400 тонно огородой эдеэнэй хэлсээн баталагданхай юм. Тэдээнһээ гадна сэрэгэй частнуудые урданайнгаа холбоогоор хангаха ёнотойбди. Ушар тиимэһээ бидэ бүхыдөө 60 гектарта огородой эдеэ тарихадаа, ургуулһан ургасаһаа 30—35 процент хүрэтэр ашаг олзо оруулха аргатайбди.

Хартаабхаар яһала тодорхой түсэб манда бии. Ургуулһанаа республикаһаа гадуур эльгээжэ худалдахаар хараалнабди.

Гурбадахяар, хүн зоноор олон манай аймагта орооно таряан, холимог гурил, бүдүүн тэжээл, мүн бусад продукци яһала ашаг үрэтэй, эрилтэтэйшье байдаг гээшэ. Тиимэһээ эдэ асуудалнуудые шидхэхэ болонобди.

Дүрбэдэхеэр, таряан ажалаа аша үрэтэйгөөр хэрэглэдэг болоходоо, мал ажалаа яаха ушартайбди? Һу һаалимнай олзо оршо оруулха аргатай гү? Хэдэн тоо баримтануудые дурдая. Үнгэрһэн 1994 ондо манай худалдаһан литр һүн 250 түхэриг гарза асараа. Мүнөө Ильинкинское тосхоной столоводо стакан бусалгадаһан һүкэй сэн 900—1000 түхэригтэ хүрэнэ. Тинхэдэ литр һүн 5000 шахуу түхэригтэ болоно бшуу. Эндэ юундэ тоһоной заводто миинтэрэ гэхэ гү, али һайн ушарта литр һүеэ 1500 түхэригөөр тушаанабиби? Столоводо һүеэ бусалгахадань, тоһолигынь нэмээгүй ёнотой. Һүеэ бусалгахадаа, тэрэнэ стакануур соо юулээд худалдахадаа, манай һү үйлэдбэрилһэндэ орходоо ехэ гаргаша хээгүй байхал даа. Хямра сэнтэй һү, мяха үйлэдбэрилжэ абахын тула үнөөхил таряан ажалдаа һөргөо бусаха баатай болонобди. Нимэ эрхэ байдалда адууһа малаа тэжээлээр хангаха талаар хэды шэнээн тэжээлэй үргамалнуудые тарихаб, али оройдоо тарихагүй гү гэһэн асуудал гарана.

Өөһэдынгөө таряашадта, фермернүүдтээ үнеэдээ тараажа үгэхэдэ, одоол бэлэн хэрэг ааб даа. Иимэ алхам хэхэдэмнай, Улаан-Удэ хотын зон манһаа һу абахаяа болихол. Эхэ, эсэгэнэрэйнгээ, үбгэн баабайнарайнгаа улаан гараараа бүгээһэн фермын байрануудыень һалгажа, һандаргаха ёһогүйбди гэжэ би тоолохо байнаб. Зүгөөр байрануудаа заһабарилха аргагүй дээрэһээмнай, тэрэмнай бага-сагаар унажа, найгажа эхилэнхэй.

Правительствын, Хүдөө ажахын министерствын ойрын сагта үгы хэгдэхэ, гарза гаршатайгаар хүдэлжэ байһаг һу һаалиин фермэнүүдэй списогэй толилоо гээшэ һаань, манай харюусалгые нилээд хүнгэдхэжэ үгэхэ һэн. Үгышье гэбэл, мал ажалые саашадань хүгжөөхэ тухай хэды олз дахин хөөрэлдэдэг хөөрэлдөөгөө хэрэг дээрэнь бэелүүлхын тула бодото туһаламжын үзүүлэгдээ гээшэ һаань, болохотой байгаа гэжэ һанагдана. Тэд энэ хэрэгэй бэелүүлэгдэхэнь угаа хүшэр байһаниинь эли. Этигэл найдалнай дуулһанхай ха юм.

Угаадахи шухала мүнөөдэрэй асуудал гэбэл, хабарай тарилгын хүдэлмэри болоно. Манай ажахы харюусалгатай хаһадаа болдэхэ гэжэ яһала оролдоо. Бии байһан техникээрээ бидэ хабарайнгаа тарилые ажалай 40—45 үдэрэй хугацаа соо үнгэргэхэ аргатайбди. Техникын дуталдаһан дээрэһээ тарилгын агрегадууд айхабтар ехэ хэмжээнэй ажал эрхилжэ байна. Газар хахалалгада нэгэ трактортa 180 гектар хүртэнэ. Техникын байдал дээрэ тогтобол, 70 процентнь бэлэн болгогдонхой. Тракторнуудые заһабарилха хэрэг ехэл орёо байшоо. Орооһото ургамалнуудай, огородой эдеэнэй, хартаабхын үрэһэн хүсэд хүрэхөөр бии. Теплица соохи ажал эхилэнхэй.

Мүнөөдэрэй байдалаар аймагай захиргаан, хүдөө ажахын управлени һаһаата-ехэрэ болою. Промышленна предприятинуудай, банкын хүтэлбэрилэгшэдые урилгатайгаар хэдэн суглаанууд үнгэргэгдөо. Эндэ туһаламжа, дэмжэлгэ эреэ һэмди. Аймаг соо гансал манай үниинэй нухэр Г. В. Пруидзе манай ерээдүйн продукцяар тоосоохоор 200 тонно дистальна түлишэ таһалжа үгөө. Акционернэ «Селенгалес» бүлгэм модо, барилгын материал үтэгжүүлгээр андалдахаар дуратай байна.

Манай ажахыда түсэбөөр хараалагдаһан тоһо түлишээ хулаллажа абахын тула ааар 200 миллион түхэриг, багахан хэмжээнэй минеральна үтэгжүүлгээ баһал тэды шэнээн мүнгэн зөөри хэрэгтэй болоно. Запас хэрэгсэлнүүдтэ баһал мүнгэн зөөри хэрэгтэй.

Би эндэ салин хүлһэнөө байха аванс түлэхэ тушаа хэлэнэгүйб.

Жэлэй һүүл болотор продукциин түлөө аванс үгэхэ асуудал шиидхэхьень Правительствые гуйха байнабди. Тинхэдэ бидэ 4 миллиард түхэриг абахаар хараалнабди. Тэрэнэйнгээ нэгэ миллиардыень тарилгын кампанила гаргашалха ёһотойбди. Үгышье һаа, манда таарамжатайгаар 50 процент түрэсэтэйгөөр һөөргэнь бусаахаар урьһаламжын үгтэбэл, һайн байха һэн.

Мүнөөдэрэй байдалаар абажа хараха, түрүүшын ондо промышленна томо-томо предприятинуудай хамһабарнич ажахынуудтэ: тэрэ тоодо Селенгын целлюлозно-картоной комбинадай «Тросковский», Улан-Удэтрансстройн «Нтанцы» ажахынуудтэ мүнгэ зөөрөө балай ядалдангүйгөөр ажамидаржа шадаха байна. Харин маанад шэнги юрын ажахынуудтэ өөһэд дотороо байһан арга боломжонуудаа хэрэглэхэ баатай болоноби. Арендынь нодрадай гуримаар, үйлэдбэриин тоосоогоор ажаллахадаа, хамһабарнин ажахы баһал эрхилэлгэхэ ушартай. Хүдөөгэйхи гэдэһээ үлдэжэ, туража үхэхэгүйл даа. Хотын зондо угаа хүшэр болохонь. Эдэнэр Хиталай мяханай түшёнкоор, Голландиин малай тоһоор, Америкын тахлагай мяхаар ажамидаржа шадахагүй байна. Ерээдүйн сагта эдэ бүгдэ үшөө байха юм гү, хэн мэдэбэ даа.

Н. СЕМЕНОВ,
Прибайкалиин аймагай коллективно-хамгаралай предприятиин директор.

ТАРЯАШАН СОЛОЁО ДУРДУУЛАН...

Зураглал

Михайловкын хуушанай механизаторнуудай нэгэн, суута таряашан гэжэ Захааминай аймагта алдаршаһан, мүнөө үедэ наһанайнгаа амаралтада гарабашье, дуратай ажалаа орхёогүй, хүбүүдтэйгээ ана мана худэлжэ ябаһан Ширап Шагдурович Бандановтай улаан нюураараа яаралгүйхэн хөөрэлдэхэ аза тудаа һэн.

Урашуулай гарнуудаар шэмэглэгдэһэн шэлдэл улаан шэнэһэн мэдоор баригдаһан хөөр тоно байшан ербыжэ харагдаба. Үргэн уужам харша соонь сэбэр гээшэнь аргагүй. Хашаа, хорёонуудынь, дал дамхануудыншье таатай зохидоор баригданхай. Харша соо хөөр хүнгэн автомобиль (нэгэнниинь гаражда, үүдэнниинь нээлтэтэй байгаа һэн) таблатай.

1933 ондо Михайловка тосхондо түрэһэн Ширап хүбүүн хара багаһаа гэхэ гү, али 13-тайһаа эхилжэ түрэл колхоздоо хүдэлжэ, тарялангай газар морёор борнойлон элдүүрилгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг болоо һэн. Гүлмэр залуухан хүбүүнэй ажалай намтар Михайловкын Сталинай нэрэмжэтэ колхозноо эхи абана. Таблаг онуудай эхээр гус хамтын ажахы Ленинэй нэрэмжэтэ гэһэн шэнэ нэрэтэй болоо бэлэй. Халуун, шэрүүнине яһала үзэһэн гэжэ яахадаа лурданабиб гэхэдэ, Ш. Бандановай арай гэжэ 9-тэй болоод ябахада. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн эхилшоо бэлэй. Аба, эсэгэнэр, хүбүүд барандаа дайнда мордожо, өөхэгэр зон, багашуул тэдэнэй хэжэ ябаһан хүнгэн бэшэ хамтын ажал, һүргуулиия орхин, саашань үргэлжэлүүлхэ баатай болоо һэн. Юһэн наһатай Ширап хүбүүн һүрөөтэ 1940 ондо анха түрүүшынхиеэ һүргуулличин бэгоно алхажа, 1-дэхи классай шаби болоо бэлэй. Тэрэнэй түрүүшын багша Захаамин нютагтаа мэдээжэ, хүндэ ямба ехэтэй, һаяхана далан наһанай үндэр дабаа сарюун дорюунаар дабаһан Цыпэ Санжиевна Очирова болоно.

Дайнай үедэ үмдэхэ хүбсаһа хунарай тон хомор байһан дээрэһээ Ширап хүбүүн һүргуулияа орхижо, хабарынь морёор газар борнойлолсодог, зуниинь ажахын 2-дохи бригадаяа ошожо, бухал шэрэлэдэг байгаа бшуу. Тэрэнэй хамтын ажалда хабаадажа, ханамжатайгаар хүдэлжэ эхилхэдэнь, хөөрдохи бригадые Яков Константинович Максимов хүтэлбэрилдэг болоһон юм. 1944 гү, али 1945 ондо гү, Михайловкада 3-дахи бригада бии болоожо, бригадираар дайн байлдаанда хабаадажа үрдиһэн Николай Захарович Злыгостев томилогдобо. 16-тай болотороо Ширап хүбүүн бригадада хэгдэдэг бүхы ажалда хабаадаһан гэжэ хэлээ һаа, алдуу болохогүй байха.

Бэсэ гүйсэжэ, шадал шандааһатай болоһон, бага балшар наһанһаа таряан ажалда хабаадаһан Ширап хүбүүе 1949 ондо прицепщик болгоһониинь, харин тинхэтэ зүрхэгүй, шадал багатай, ондоо хүбүүдые тракторай хажууда дүтэлүүлдэггүй байһаниинь дэмы бэшэл хаш гэжэ һанахаар. Нигэжэл залуухан Ширап Банданов мэрин уиаһаа һалажа, булад хүлэгэй жолоо бариха хуби заатай байшоо ха юм даа. Харин хойго жэлынь, энэмнай 1950 он, мүн 51 оной намар болотор онлоо С-60 (ЧТЗ) гэдэг, 9 плуг шэрэлэг тракторай прицепэ һуужа ябаһанаа трактористын курсада һурахаяа хөөр нүхэдтэйгөө, нэрлэхэлэ, Даша Санжеевич Шагдуров, Дондок Содномович Мудаев гэгшэдтэй хамта (тэдэ хоюулан мүнөө үгы) Татаурово станци зоримо ошоо бэлэй. Тэндэ арбан үдэрэй туршада һураад байхадань, хүнэнэ болгон абаашаһан хахад мэшээг гурилыншье барагдажа, эдихэ хоол үгы болохоодоо, холо газар ошоод байһан хүбүүд һуралсалаа орхижо, һөөргөо түрэл Захааминдаа һаа олон ажалшад Прибайкалиин райондо ошоод байһан юм.

Модоной гэшүүнэ тайраха ажалда Ширап Шагдуровичтэ леспромхозоо һара тухай худэлөөд байхадаа, бахал нютагаа бусаха гэжэ шидэбэ. Ошоод байһан газаараа (тэрэ ганса-араа ябаагүй ааб даа) хүрөөд байһан Сэлэнга ябагалан, мүнөөхил Татаурово станцида хүрөөд, саашаа поезд, машинаар наяран нютагтаа хүрэжэ ерэһэн юм.

1952 оной мүндэлэн гаража байха үедэ хүршэ Бурялтайн МТС-дэ нэгэдэһэн трактористын курсада Михайловкаһаа табан хүбүүд, тэрэ тоодо Ш. Банданов эльгээгдээ һэн. Курсада байхадаа, Түдэб Цыренович Дарижаповһаа (энэ хүмнай Захааминдаа мүн лэ мэлэжэ ааб даа) һургаал абаһанаа Ширап Шагдурович мүнөө болотороо ходо һанажа ябадаг.

Курсаяа барат һайнаар дүүргэжэ, тракторист мэргэжэлтэй болоһон Ширап С-60 түхэлэй трактор заһалсажа, һүүлдэнь тэрэнэ жолоодожо эхилэ бэлэй. Хөөр жэл трактортa хүдэлөөд, 1954 оной эхээр дизелистнүүдые бэлдэхэ 3 һарын курса дүүргэжэ һэн. Курсада дүүргэжэ ерэгэ байхадань, Бурялтайн МТС-тэ С-80 түхэлэй шэнэ трактор ерэһэн байгаа. Ширап Шагдуровичтэ тэрэндэ һууха хуби заатай байшоо. Тэрээнтэй хамта прицепщигүүдээр нютагтаһнь Б. Л. Бандеев, Н. И. Корнанов гэгшэд абьяастайгаар хүдэлһэн жэшээтэй. Ш. Ш. Банданов өөрхэ сэдьхэлдэ холо дүгөөр һанагдадаг, тэрэ 50-яад онуудта ой тайгата Захаамин нютагта хүсэтэ тракторнуудай хүнинөөн үдэр, һүнигүй дуулдажа, худөө талын аялга болон сонсогдожо байдаг бэлэй. Ширап Шагдуровичтай нэгэ трактортa суг хамта ажаллаһан, хамтын худэлмэридэ һайса хабаадаһан Булган Лыгденович мүнөө жэлдэ наһанайнгаа амаралтада гаранхай, харин Илья Иннокентьевич мүнөө үгы. Тэрэнэй дан эртэ наһа бараханиинь тон харамтайл даа.

Октябриин 24-дэ Улаан Армида алба хэхэеэ татагдахалаа, хара багаһаань дуратай ажалаа саг зуура орхихо баатай болоо һэн. Бронёор орхигдоод байһан Ширап 1952 ондо армида мордохо ёһотой байгаад, 1954 ондо мордожо, Алас Дурна зүгэй сэрэгэй округто 2 жэл 5 һарын туршада эрхим һайнаар албаяа хэжэ дүүргэгэд, 1956 оной январиин 1-дэ гэртээ хүрэжэ ерэшоод байгаа бэлэй. Охотско далайн эрье шадар Советскэ Гавань гэһэн портдо алба хэжэ, гэртээ бусажа ерэһэн Ширап хөөр һарын туршада амарһанай удаа тэрэл С-80 түхэлэй трактор һөөргөө жолоодожо, тэрэл колхозойнгоо үрэжэлтэ таряалангай газарта үдэр, һүнинүүдэй һэлгээн соо эдир залууһаа хэжэ ябаһан ажалаа саашань үргэлжэлүүлээ.

Захааминай МТС-сэй хубилгагдан ондоо болоходо, ажахынуудта, тэрэ тоодо Михайловкада, маша хэрэгтэй хүрьһэ элдүүрилдэг, тарилга хэдэг оньһоо техникэ — плуг, сеялкэһээ эхилээд, трактор, шагтагалагдадаг комбайнууд хүрэтэрөө хуу үгтэһэн жэшээтэй. Эдэ бүхы техникэдэ ажахынуудтуд буридөө эзэн болоо бэлэй. Тэрэ үедэ михайловкаархин шэнгэн тулишэ, тоһоо морёор зөөдэг зандаа байгаа.

Ширап Шагдурович Банданов ажахы, аймаг, республика соогоо габшагай ажал эзэгэдэ орожо, магтаал һайшаалда, хүндэ ямбада оло дахин хүртэһэн, КПССэй Захааминай райкомой бюрогой гэшүүнээр һунгагдаһан байха юм. 40 жэлэй туршада үнэхөөрөө ялас гэмэ үрэ дүнгүүдые туйлаһан, өөрынгөө хүбүүдые мэргэжэлдээ һургаһан, ажалша бэрхэ хүнүүд болгожо шадаһаниинь мүнөө элеэр харагдажа байна бшуу.

1967 оной март һара соо Ширап Шагдурович Банданов 4 хүнһөө бүридэһэн гэр бүлын таряан ажалай бригадада эмхидхэжэ, шадамар бэрхээр хүтэлбэрилжэ эхилбэ. Бригадын бүридэлдэ тэрэнэй хүбүүдынь, нэрлэн хэлэхолэ, Валерий, Александр, Дамби гэгшэд ороо бэлэй. Ургаса хуряалыч халуун хаһада Валерий Дамби хөөр комбайнда һуудаг, Александр орооно тарла шэрэдэг байна. Тэдээндэ бүхыдөө 400 гектар эзэлүүрилэгдэдэг газар үгтэһэн гээшэ. Газар хахалалгаһаа эхилээд, таряа хуряаха болзор болотор полиин ажал, худэлмэри Бандановтан хөөр тракторай хүсөөр хэжэ урлидог байгаа. «Казахстан», К-700 маркын хүсэтэ тракторнуудые жолоодожо ябаһан Бандановтанай нютагаархидаа баясаана, орооно таряагаар бардамаар хангажа байдаг һайн һайхан заншалтай болоһоор үнинэй юм. Түрүүшын жэл Бандановтан газараа һайнаар элдүүрилжэ шадаһанай ашаар гектар бүриһөө 13,8 центнер оббоо хуряажа, урмашаһан гээшэ. Урланиинь хадаа гектар бүриһөө ороһоо 5 центнер орооно тарчаан абтадаг байгаа бшуу. Газарай, техникын ёһотой өөд болоһониинь эндэһээ элеэр харагдана бшуу.

Газар элдүүрилгэдэ, намарай наар хахалалгада Бандановтан анхаралаа ехээр табижа эхилээ һэн. Бүхэли зундаа тэдэнэй ургасын хойноһоо һайнаар харууһалга алишье талаараа аша туһатай байгаа. Ямараар газараа элдүүрилнэш, тэды эзргын ургаса хуряажа абаха ёһотойш гэжэ Ширап Шагдурович тоолоно. Энэзндэнь этигэнгүй байхын аргагүйл. Үнгэрһэн жэлдэ наар болгогдоһон талмайнуудта хубаарилан шэнжисэ, сбёос тарипан байгаа. «Бурятская 79» сортын шэнжисэ тарихадань, гектарай 32 центнер ургаса хуряагдаһан жэшээтэй. Гадна гектар бүриһөө 28 центнер оббоо хуряагдаһан байха юм. Жэл бүри тэдэнэр һайн үрэ дүнгүүдые туйлаһан гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Үнгэрһэн 1994 ондо Бандановтан (хамта 8 хүн) 361 гектар газаррааа бүхыдөө 5246 центнер ороһо тарчаан суглуулан сохижо, 5 бригадын дундаһаа түрүү һуурсан эзэлэнхэй. Үнгэрһэн жэл «Михайловка» ажахыда 18204 центнер ороһо тарчаан хуряагдажа, мүнөө жэлэй тарилгада хүсэд хүрэхэ үрэ һэ хүрэнгэ халуун намарһа һайнаар аршагдан сэбэрлэгдэжэ, хаагданхай.

Жэл ошохо бүри Бандановтанай тарялангай гектар үргэдэжэ, трактор, техникэнь олошорно. Энэнэ дэнь баясамаар гээшэ даа. Мүнөө үедэ тэдэнэй мэдалдэ 550 гектар тарялангай газар үгтэнхэй. Бүхы техникэдэ ажахынуудтуд буридөө эзэн болоо бэлэй. Тэрэ үедэ михайловкаархин шэнгэн тулишэ, тоһоо морёор зөөдэг зандаа байгаа.

Техникыень тоолохо болоһаа, тэдээндэ мүнөө дээрэ гурбан ДТ-75, нэгэ К-700 хөөр мөөртэ тракторнуудтэй, гурбан комбайн, тэрэ тоолоно. Голодоһондо гарахаяа нэгэ комбайн таряа баал болгон унагаалгада ябаһан зандаа.

Бандановтанай бригадын бүридэлдэ ороод, В. П. Злогостев, В. Р. Жаркой гэгшэд олон жэлэй туршада хүдэлжэ, соогтой дорюун ябаһан юм. Январь һарын эсэс гаар Бандановтанай бригадынхид хөөр трактораа ниһажа, бэлэн болгоод байгаа бэлэй. Хабартаа хүсэтэ 700 трактораа заһабарилжа, хараа түсэбтэй. Гадна гаражалдэ, ургаса, ... ниһалгада хэрэглэдэг техникэ хүсэлөөр заһабарилгаа даха юм. Үбэлэй үедэ Бандановай бригадын гэшүүд ажал хэнгүй мини байдагүй. 1994 оной декабриин 5-дэ гараж болон нютагай сэбэрлэгдэ байшангай котельнэйгүүдэ түлеэ залһа бэлдэжэ эхилээ һэн гээшэ.

Ширап Шагдурович Доргор Хандажаповна нухэрэгөө 1953 ондо хубй заяагаа холбожо, табан хүбүүдтэй үргэжэ, бултыень гэр малтай болгоһондоо һанаа дүрэн, баяртай ажаһуудаг. Нэгэ хэрэһөө зургаа дүү Долгор Замбалаева мүнөө 58 наһтай хүрэнхэй, гэр доторхи ажалаа хүсэд дүүрэнээр хэлэжэ байдаг эжы юм. Тэрэ пенсидэ гараһаар найман жэл болонхой.

Ехэ хүбүүн Валерий гэгшэнь 1989 онһоо эсэгэгээ ажал, хүдэлмэри хэлэлцэжэ, хүсэд оньһожоо... лагдаһан таряан ажалай бригада шадамар бэрхээр хэлэлбэрилжэ ябана. Эсэгэнь хүбүүнлээ туһа хүргэхэ оролдон, ажалай халуун ... һын үедэ суг хамта хүдэлөөр эндаа. Валерий Ширановичай толгойлдог бригадын амжалтануудта эсэгэнь гээ оруулжа байһан хубиг бага бэшэ, ехэ юм.

Бүхы наһаараа аша туһа ехэтэйгээр хүдэлһэн Ширап Шагдурович Банданов ... ран наһанай жаргал хүсэ дүүрэнээр эдлэжэ һуу... Захааминаймнай алдар соо ехэтэй хүнүүдэй нэгэн болоно. Тэрэ медальнуудта хажуугаар «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденоор шагнагдаһанхай. Хүдөө ажахын ... лэдбэридэ хубитаяа ... оруулһыень анхаржа, Ширап Шагдарович Банданов «Буряад Республикын габ... та механизатор» гэһэн хүндэ нэрэ зэргэ 1992 ондо ... гогдоһон байна.

М. ЦЫРЕНОВ,
манай штатнабэшэ корр.

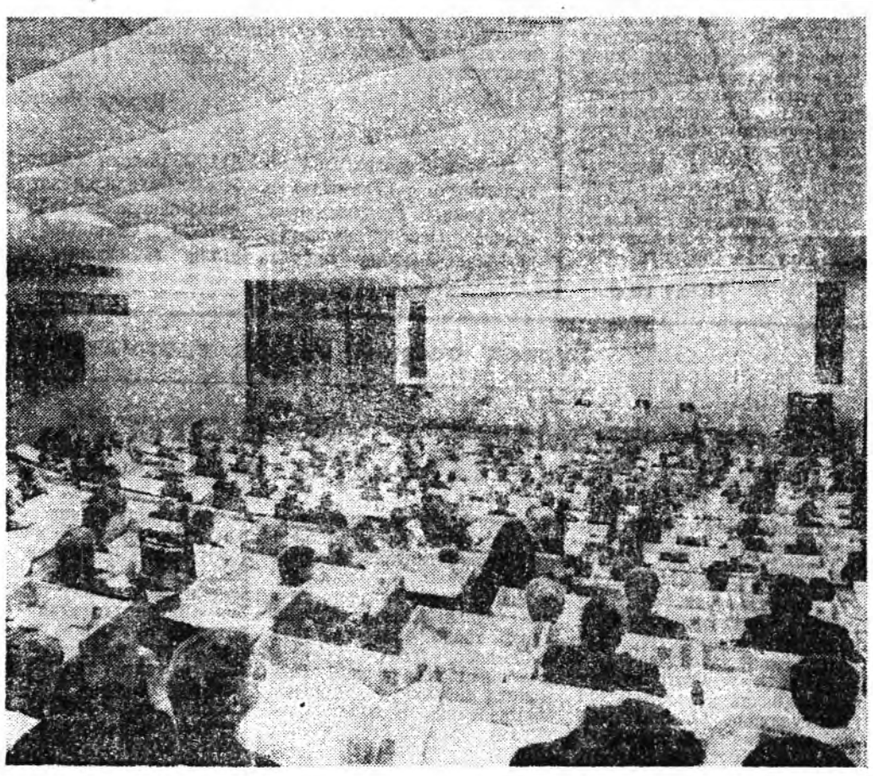

Россий Федерацийн Гурэнэй Дүумын заседани.
ИТАР—ТАСС-ай фотохронико.

САБШАЛАНГАА УҺАЛНА

Хурамхаанай аймагай Хушэгөөрэй ажахын луговодууд сабшаландаа гаража, Сагаан-Аман гэжэ газарта хонон үнжэн шахуу байгаад хүдэлөө юм. Апрель һарын эхеэр луговодууд дахяад ошожо, хэдэн сүүдхэ хүдэлһэн, тэндэхи горхоной түргэн урасхаалда хүндэлэн нарһанай шэлбүүһэ, малай дэбисхэр— шэбхэ хагдан хоёрые холижо адхаһан, үһа ойможо ябаад хаалта тогтооһон байна.

Иигэжэ энэ һарын хорёодоор түрүүшын үһан Содбойн буусада хүрэжэ ерээ. Нёдондо жэлтэй сасуулхада, һараар үрид сабшалан үһалагдажа эхилбэ.

Нютагай луговодууд Игорь Батуев Николай Костяев хоёр үглөөгүүр нилээд эртэ сабшаландаа ерээд, удэшын боро хараан болотор ажалланад. Мүнөө Хушэгээрэй луговодууд Жаргал Цыденов түрүүтэй, Василий Зохонов, Василий Ринчино, Цырен Чойропов, Слава Костяев гэгшэд майн 9-һөө поскоодоо хааха зорилготэйгоор хорёонуудай һургааг, һанаг гэжэ мэтые бэлдэнэ. Үһалагдаһан сабшалангай ногоое үхэр, хонин түйбэхэ ёногүй бшуу.

В. БАТОРОВ.

ЭХИЛЭЭ

Республикымнай ажахынуудта тарялангай, нуга сабшалангай үрэжэл һайжаруулха талаар хүдэлмэри ябуулагдана. Байгша оной апрелиин 1-һээ хойшо 32 мянган гектар сабшалан ундалуулагдаа. Бүхыдөө 85 мянган гектар сабшалан шиигтүүлэгдэхэ юм.

Хэжэнгын аймагай ажахынууд бусадһаа ехэ сабшалан шиигтүүлээ. Оносолон хэлэбэл, 9 мянган гектар газар үһалагдаһан байна. Аймагай ажахынууд энэ хүдэлмэрээ саг соонь ябуулдаг, тиимэһээ өөһэдыгөө шэмэ шанартай үбһэ тэжээлээр хангадаг байна. Тинхэдэ Сэлэнгын аймагай ажахынууд 5800 гектар. Хорнин аймагайхи 4000 гаран гектар сабшалан ундалуулаа.

Мүн малай бэлшээри үһалха хүдэлмэри республикын ажахынуудта ябуулагдана. Үнгэрһэн саг соо 4000 гектар шахуу бэлшээри шиигтүүлэгдээ.

Д. АМОГОЛОНОВ.

ХЭДЫ ШЭНЭЭНИНЕ?

Уншаа, дуулаа һэн гүт?

Хүнэй амьды мэндэ ябаха арга олгоһон эдеэ хоолой хэмжээн хүдэлмэри шэнээн байха зэргэтэйб гэжэ, хүндэтэ үншагшад, бодожо үзөө һэн гүт? Иимэ хэмжээн урдань тодорхойлогдоһон байгаа. Энэ хэрэг Егор Гайдарай правительство төлгойлжо байхада элирүүлэгдэһэн байгаа гээд онсолоё. Зай, Ельцин Гайдар хоёр иимэ хэмжээнэй эдихэ хоолтой байгаа һаа, россиянууд мэндэ һайн ябаха гэжэ тогтооһон байгаа.

Онсолходо, 1,2 грамм шанамал колбаса, 1 грамм сосогдомол колбаса, 0,4 штуук индэгэн, 7 грамм амитанай тоһон, 11 грамм маргарин, 17 грамм ургамалай тоһон, 4 грамм зөөхэй, 6 грамм сыр, 27 грамм творог, 32 грамм хүргэгдэһэн загаһан, 48 грамм шубуунай, 23 грамм үхэрэй мяхан, 57 грамм саахар, 53 грамм яблока, 258 грамм овощ, 340 грамм хартаабха, 14 грамм вермишель, 27 грамм пшено, 10 грамм барайгар, 360 грамм хилээмэн россиянуудай нэгэ удэр соо хэрэглэһэн байгаа һаань, энэнь хүрөөд үлөө гэжэ тэдэнэр тодорхойлоһон байха юм.

ХҮНДЭ БАЙДАЛДА ОРОБО ГҮ?

Олзын хэрэг эрхилэлгэй банкнуудые улам үсөөл болгохо талаар хүдэлмэриеэ түбэй банк залан шуудаар ябуулжа байна. Мүнөө «Инкомбанкын» байдал нарикаар шалгагдана. Эгээл найдамтайнуудай нэгэн гэжэ тоологдодог байһан тус банк баһал һулашаг байдалтай гэжэ хүлеэгдээгүйгөөр тодорбо хэбэртэй. Юуб гэхэдэ, господа банкирнуудта эрилтэ ехэтэйгээр хандажа, нёдондоной турша соо валютын талаар ажал ябуулжа олоһон хэдэн миллиард түхэриг мүнгэнһөөнь абтаха зэргэтэй налог түлэхыень дурадхагдаа бшуу.

Зүгөөр эдэ хэдэн зуун миллиард түхэриг үни хада гоё һайхан ажабайдалда гү, али шэнэ хонжоо наймаа эрхилэлгэдэ хүү гаргашалагдашаһан байна бшуу. Энэ олдоһон мүнгэ абахын тулада ехэ ажалшье хэхэ, хүсэшье хэрэглэхэ хэрэггүй байһан туладань гэжэнэ абтаһан 70 процентын налог тиимэшье ехэ бэшэ. Оролдоо һаа, һантай тоосоогоо хэжэ болохо юм аабза. Зүгөөр мүнгэеэ хадагалагшадаа баһал мэхэлхэ болоно гү?

МҮНГЭНЭЙ ХЭМЖЭЭНЬЭЭ ДУЛДЫДАХА

Россий Федерацида ажаһуугшадай эдхэ эзэмшэлые хамгаалха хэрэг улам муудажал харуулна. Жэшээлхэдэ, манай Росси соо туберкулез ехэ аймшагтай үбшэн боложо байна хэбэртэй. Онсолходо, 1994 оной турша соо 21,3 мянган хүн (1991 ондо 12 мянган байһан юм) наһа барахан байха юм.

Россий Федерацийн Госкомстадай мэдээсэлэй ёһоор «демократуудай» засаг барижа байха үедэ дифтериигээр үбшэлэлгэ 30 дахин ургаа! Сифилис-үбшэндэ нэрбэгдэгшэд манай орон соо жэл ошохо бүри олошорхо байнхай. 1991 ондо 100 мянган хүн бүхэнэй 7,2-ыень иимэ үбшэндэ дайрагдадаг байһан һаа, 1994 ондо 81,7 болотороо олон болобо бшуу...

Тиимэһээ манай бэеын эдэлүүр энхэ мүнгэнэй хэр ехэһээ сэхэ дулдыдаһа гээшэл даа...

ЮРЭ БУСЫН ОРДЕН

Азовска далайн эрьеэ оршодог Ейск хотодо хүдэлмэришэн Владимир Юрьевич Вылков ажаһуудаг байһан юм ха. Президент Ельцинэй Россий Федерацийн Верховно Совет болон Арадай депутадуудай съезд тараяха гэжэ шиидэһэн тухайнь дуулахадаа, Вылков айхабтараар сухалдаа юм ха.

Энэнэ тухай дууламсаараа, тэрэ нагаса баабайнь болохо, Амарай хасаг, большевик Самуил Федорович Шадринай сагаантанда буудуулхаяа байхадаа бэшэһэн һүүлшынь бэшэг ходо үншадаг байба. «Дарлагдажа, мүлжэгдэжэ байһан зон дахинаа нэгэ хүн шэнгээр бодожо, дарлагшалаа энэ дэлхэйнээ эсэслэн үлдэхэ, нэгэн адли байдалай болон нэгэн адли эрхын орон байгуулха аалам гэжэ этигэнэб. Агууехэ социалис хубисхал мандаха болтогой! Советүүдэй ашаар засаг гартаа бариха арад мандаха болтогой! Бүхы дэлхэйн пролетариат мандаха болтогой!

Тиигэжэ Владимир Юрьевич Былков Москва ошохо гэжэ шийдэбэ. Тэрэ Сагаан байшангые хамгаалалсажа, баатарай үхэлөөр унаһан байха юм. Тиигэжэ «Советүүдые хамгаалагша» гэһэн орденоор наһа барахан хойноо тэрэ шагнагдаба. Тиигэжэ тэр булынхидтэнь энэ шагналынь барюулагдаа. Иигэжэ Граждан болон Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда унаһан нагаса үбгэн баабайнуудынь болохо С. Ф. Шадаин болон Г. Т. Выковай дурасхаалда үнэн сэхэ байһанаа гэршэлэн харуулба гээд энэ баатаршалгань гэршэлбэ гэжэ Сагаан байшан хамгаалгада хабаадагшадай үүлзалга дээрэ онсо тэмдэглэгдэһэн байна.

ЗАСАГ БАРИГШАДАЙ МЭДЭЭГЭЭР...

Засаг баригшадай түсхайгаар мэдээсэһэнэй ёһоор 1995 оной январь соо ажалшадай 92 бүһалгаан болоожо, тэдээндэ 5 мянга гаран хүн хабаадаһан байха юм. Харин февраль соо 40-өөд тон ехэ бүһалгаанууд болоод, 12 область болон хизаарнуудта 40 мянгаад хүн хабаадалсаба.

Эдэ бүһалгаануудта хабаадалсагшад экономическа ба политическэ эрилтэнүүдые табина. Тинхэдэ мүнөөнэй правительство унагааха. Советскэ Союз дахинаа һэргээхэ гээд эрилтэ табидаг байна.

МИНСГЭЙ БОЛОН 60 ХУЛГАНААН

43 наһатай Геральд Рупперт тайзан дээрэ түрүүшынхиеэ гараһанайнгаа 20 жэлэй ой тэмдэглэбэ. Германи соо ори ганса хулганаануудай циркые тэрэ бии болгоод, мүнөө болотороо хүтэлбэрилжэ ябана. Өөрөөнь гадна циркдэнь жараад хулганаан, Тойфель гэжэ минсгэй бии. Тэрэнэй ... рые оршуулхада, «шудхэ... гэһэн удхатай юм.

Хулганаануд артистынь ажал ябуулга нэгэ һараг... байхадаа

Мүнөөдэр—Хүүгэдые хамгаалгын уласхоорондын үдэр

«Үхибүүдгүйгөөр байжа шадахагүйб!»

Улаан-Удымнай Краснофлотско үйлсын 50-дахи гэрэй нэгэ хажуудa «Эллада» гэһэн элиршуулэй хүүгэдэй клуб байгуулагданхай юм. Анар 1980 онһоо 15 жэлэй туршада энэ клубта хүдэлһэн хадаа үхибүүдые харангуй, тэдэнтэй шуулдангуй байжа шадахагүйб гэжэ һанадагби. Олон кружогууд, спортивна секциннүүд эндэмнай бии: греко-римска, дүрэ буляалдалгын, футболой, хоккейн секциинүүдые 56-дахи һургуулиин (директорынь А. В. Мархаев) зал, спортын талмай дээрэ үнгэргэнэбди.

Хатарай «Хозяйка» гэһэн зөөлэн нааданхай өёдог, авиамодельнэ кружогуудта, фотокружогто (15 жэл хүдэлжэ байһан Л. Ц. Гергешкинова) үхибүүд дуратайгаар ябадаг. Энэ уран зураашадтай хамта багша Елена Логиновна Цысемпилова һайндэрэй болохо залые шэмэглэдэг юм.

Хүүгэдэй сүлөө сагые һонирхолтойгоор, аша туһатайгаар үнгэргэхэ гэһэн гол зориглоной хадаа Шэнэ жэлэй, Сагаалганай, Майн 9-нэй һайндэрнүүдые ехэ гөбор үнгэргөөбди. Илалтын 50 жэлэй һайндэртэ ажалай болон дайнай 25 ветеран уригдажа, концерт наада харуулаабди. Хүгшэдтэ мылэ пулаадтайгаар үгөөбди. Харин наһажаал үбгэдтэ хамарай пулаад носкитайгаар бэлэг болгон барихадамнай, тэдэнэр ехэ үяраа, хүндлөө.

Жэл бүри анхандаа холын аяншалгада гарадаг һэмди: Владивосток, Москва, Смоленск үхибүүдтэеэ ошодог байгаабди. Шэтэ, Эрхүү ошоһонай тоолохоор бэшэ ааб даа. Харин мүнөө Байгалаа ошожо, үхибүүдээрээ амарха, сэнгэхэ түсэбтэйбди. Палатка, автобус бии.

Бүхы гаргашыемнай Улаан-Удын эрдэм һуралсалай управленин (ГУО), даажа ябахай. 16-дахи ЖЭУ-гэйхид эдэ үлэлэгануудтамнай түһалба. Энэ ЖЭУ-гэй начальник Таисия Яковлевна Похолкова манай клубтай ехэ харилсаа холбоотой саг соонь зайнабарилга хэдэг, түһалдаг.

Манай клубай социальна талын түлөө харюусалгатай багша Дулма Шойсороновна Ханхарова жүрэм мүүтай үхибүүдээ харилсаха, кружогуудта тэдэнние хабаадуулха ехэ даабаритай юм. Хоёр жэлэй туршада бэрхээр ажаллажа байһан энэ багша ИДН-эй инспектортэй ажалаа сүг ябуулдаг юм. Һара бүхэндэ хоёр, гурэ дахи рейд-шалгалтануудые эмхидхэдэг, гэртэхинтэй ойлгуулламжын ажал ябуулдаг байна.

Манай клубай кружогуудта 500—600 гаран үхибүүд хабаададаг юм. Тэрэшэлэн 32-дохи, 56-дахи, 52-дохи, 18-дахи һургуулинуудай үхибүүд манда ябадаг. Хүүгэд олон—гараа хаосараад, миин нүүнагүйби, тэдэ үхибүүдлые маанадые миин һуугганагүй. Багша Наталья Бадмаевна Цыренова ехэ бэрхэ эмхидхэгшэ юм. Тэрэнэй ударидаһан үдэшэнүүд һонирхолтойгоор үнгэрнэ. Үдэшэндөө дискотекэнүүд болодог.

Би өөрөө экономическа факультет (технологическа институт) дүүргэһэн хадаа бүхы юумэн мүнгэтэ, мүнгэн бэлээр олдохогуй гэжэ һайн ойлгодогби. Тиигээд лэ «ябаһан хүн яһа зууха» гээд үрагшаа жүдхэнэб. Клубнай орлодоол нэгэ тапалгатай байһан аад, мүнөө хоёр таһалгатай болоо. Июнийн 1-нээ хүүгэдэй талмайда үхибүүдые хооллуулха ёһотойбди. Стол дээрэ наадаха наада хүдалдажа абаха хэрэгтэй.

Түрүүн ябаһан үхибүүдни бүлта гэрлэжэ, айл болонхоо. Харин мүнөө үхибүүдынь клубтамнай ябадаг. Түрүүн намда ябаһан нэгэ хүбүүмнай мүнөө өөрөө аймамодельнэ кружогые хүтэлбэрилнэ. Хүүгэдые хүмүүжүүлхэ мэргэжэлтэй клубайнгаа бүхы багшанарые, ажалшадые энэ ехэ һайндэрөөр амаршалнаб, бүхы һайн һайхание хүсэнэб!

Светлана ХУРХЕСОВА,
Улаан-Удын 41-дэхи кварталай «Эллада» гэһэн эдиршүүлэй клубай директор.

«Унтаахай» урина

Буряадай телевиденин эдэлмэрилэгшэдэй үүсхэлэр иимэ гаршагтай хүүгэдэй дамжуулга май һарын 15-да хоёрдохи каналаар сэнсэр экранда гарадаг болоо. Үдэшын 8 саг 45 минутада шилдэг энэ дамжуулгые хоёрдохи программаар хараашад, илангаяа багашуул захидшоожо, энэл сагтаа телевизорэе нүсөодог болобо үдэшэ.

Дамжуулгын спонсор — «Информполис» газетэ мүн. Тус газетын ахамад редактор Вячеслав Дагаев, рекламын редактор Соёлма Цыбикова гэгшэд дамжуулга соо ажаюухан болодог хүүхэлдэй абажа бэлэглэ юм.

«Унтаахай» дамжуулгын режиссёр Дарима Башкуева мүн. Буряад Республикын һуйлсан артист Светлана Бунеева Бааюуханай роль дүрдэнэ. Уран зураша Солбон Лыгденов компьютерна графика бэлдүүлнэ.

Тиихэдэ дамжуулгын гол дүрлие — Оюныи ролине Улаан-Удын 96-дахи «Калинка» саадта ябадаг 6 наһатай Вика Орбодоева наадна. Нёдондо «Бамбаахай» дамжуулгада бишыхан Пуговкин минсгэйтэйгээ хабаададаг. Вика өөрынгөө зоһоон онтохон хөөрэжэ, харагшадта һайшаагдаа юм. Викын эжы—журналист Билигма Орбодоева «Унтаахайда» темэтэй зохёожо дурадхана.

...Бага наһанай орон — шыхан гэр, модо һөөг, одо шэд, үдэшын үльгэр, амтан нойрсолгын хүгжэм — харахада, соносоходо, таатайл даа. Энэ удаа Оюна Бааюухан хөөр харгыгаар ябаха дурим хүүгэдтэ һануулба. Хөөрэлдөөнинь — ород, буряад хэлэнүүд дээрэ.

— Тематикань элдэб байха. Жэлэй дүрбэн саг, эжыдээ яажа туһалхаб, гэрэй амитад тухай гэхэ мэтээр—хүүгэдэй оршон тойронхи тухайгаа мэдэжэ абахада, туһатай байхаар. «Информполис» спонсорой буряад хубсаһа абажа үгөө һаань, дамжуулга бүри үзэмжэтэй болохо һэн, — гэжэ Б. Д. Орбодоева һанамжаяа хэлээ һэн.

Студиин ахамад режиссёр, поэт Н. Шабаевай үгэ дээрэ композитор Б. Дондоковой зохёоһон «Һайхан зүүдэ манаарай» гэһэн дууе Буряад Республикын габьлата артистка Хажидма Аюржанаева зохидоор дуулана:

Эльгэндэмни дулаахан
Эгээл һайхан хүүхэймни,
Эжын найдал бэлэйлши,
Эртэшэгхэн унтыш даа.

ДАБТАЛГА:

Үльгэр далайн долгиндэ
Үүрэй сайтар һажаарай,
Һара нойрыш адуулхал,
Һайхан зүүдэ манаарай.
Аабагархан, бишыхан
Алтан һайхан хөөхэймни.
Абын найдал бэлэйлши,
Амгаланхан нойрсыш даа.

Шэнэ дамжуулга ута наһатай байг лэ гэжэ түгэсхэлдөө хүсэл даа.

Г. ДАШЕЕВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Вика Орбодоева Светлана Бунеева хоёр.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

БУЛАГАЙХИД БАЯРТАЙНУУД

Загарайн аймагай Эрхирэг һуунай «Булаг» гэһэн үхибүүдэй ашанда 75 хүүгэд хүмүүжүүдэнэ.

Хүмүүжүүлэгшэд С. И. Сандакова, В. Г. Галданова, И. Г. Цыремпилова, О. Д. Дашидоржиева гэгшэд ажалдаа һайнаар хандана, онцлогтой ажабайдалда эдэбхитэй оролцодог. Мэтьюгэр хабаадана.

Сүүлшангынь уужам, һаруул юм. Хүүгэдэй хүйтэндэ хүүгэд даараагүй. Мүнөө эндэхи хүдэлмэрилэгшэд хартаабха, бусадшье овощ тарижа, ерэхэ жэлэйнгээ эдихэ хоол бэлдэнэ.

Удангүй ерэхэ хүүгэдые хамгаалгын Уласхоорондын үдэртэ эдэнэр түрэлхидтөө концерт наада харуулхань.

В. БАТОРОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Бултадаа наадаябди».

БАЯРТАЙ, ХҮҮГЭДЭЙ СААД!

Улаан-Удын хүүгэдэй 96-дахи «Калинка» садисилда һургуулида үдэшэлгын баяр ёнолол болобо. «Мальвина», «Колосок», «Чиполлино» гэһэн бүлэгүүдэй үхибүүд концерт наада харуулба, һургуули тухай шог ёготото үзэгдэлдэ хабаадаба. «Мальвина» бүлэгэй хүмүүжүүлэгшэд Любовь Андреевна Алферова, Татьяна Анатольевна Пургина, саадые даагша Евгения Иннокентьевна Кавелина гэгшэд һайхан үреэлэй үгэнүүдые хэлээ. «Колосок» бүлэгэй хүмүүжүүлэгшэд Ц.-Д. Б. Лубсанова, Т. Д. Найданова гэгшэд хүмүүжэмэлнүүдтээ баһал һайн һайханине хүсөө.

«Сентябриин 1-нээ буряад шэглэлтэй бүлэгые Цырен-Долгор Базаровна Лубсанова хүтэлбэрилхэ юм. Бусад бүлэгүүдтэ буряад хэлэн үзэгдэхэ. Һаяар зайнабарилгаа эхилхэмнай, эндэ гэртэхин мүнгөөр түһалаа» гэжэ Е. Н. Кавелина хөөрөө һэн.

Баяртай, «Калинка»!

Б. ДОРЖИЕВА.

Цэрэн-Анчик Дугар-Нимаев
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор

Наранай орохо зүг тээшэ

Жамсо Тумуновай дайнай үеын зохёолнууд тухай

Уран зохёол шэнжэлэгшэ эрдэмтэн Ц.-А. Дугар-Нимаевай тобшолжо шэнжэлһэн Жамсо Тумуновай дайнай үеын зохёолнуудһаа түүөэрилжэ, газетэдэ хэблэхэ гэжэ шидээд, түрүүшын хэһэг «Үнгэрэгшэ жэлэй майн нэгэдэ» гэһэн хөөрөөн манай газетын апрелиин 29-дэ оарлагдаа һэн. «Наранан орохо зүг тээшэ» гэһэн нитэ гаршаг доро саашанхи үргэлжэлэлынь хэблэгдэбэ.

Буряадай уран зохёолшо Ж. Тумуновай наһа бараһанайнь һүүлээр үлэһэн архив гэртэхинэйнь хадагаламжада банна. Тэрэ архив соо үшөө толилогдоогүй зохёолууд нилээн горитой бии.

Ж. Тумунов Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхилһэнһээ хоншо сэрэгтэ мордожо, алба хэжэ байһанаа, 1944 оной август һарын һүүлдэ дайнда эльгээгдэбэ. Тиигэжэ тэрэ онойнгоо октябрь һарада байлдажа байгаа сэрэгтэ хүрэжэ, 3-дахи Белорусска фронтын 28-дахи армийн, Ленинэй, Улаан Тугай, Суворовой, Кутузовай орденуудтай 54-дэхи дивизиин 162-дохи гвардиин Улаан туга полкын 2-дохи батальоной комиссараар томилогдожо, Литвааһаа Берлин хүрэгэр дайнай харгы гараба. Дансан этэгээдые эритэ мэсээр дарахын түлөө ами бээ хайрлангуй ябахадаа, Ж. Тумунов шархатажашье үзэһэн, хэдэн орден, медальнуудаар шагнагдаһан байна.

Фронт ошожо ябахаһаа хойшо Ж. Тумунов һонирхолтой юумэнүүдээ тэмдэглэжэ эхилбэ. Нигжэ тэрэнэй дайнай үеын дэбтэрнүүдэй хуудаһан нэгдээ өөлэн. Нижэ бэшэгүүдынь хамта дээрээ дүрбэн дэбтэр соогуур таранхай. Уран зохёолшо Ж. Тумунов сэрэгтэ ябахадаа нагааха буу бэшэхэ гуурһан хөөрөө адлихан абажа ябаха үилгатайб гэжэ бододог һэн. «Илалтын магтаал» гэжэ шүлэг соогоо дайсание дараха, илалта асарха хоёр ехэ хүсэд юрөөжэ, иигэжэ бэшэнэ: «Агуу ороноо магтааша Арадайм аялга зэдэлэг лэ!» «Даран хадхан гараша Дайша жадам ялараг лэ!»

Эдэ дэбтэрнүүдээ уран зохёолшо сэдьхэлэймни нюуса бэшэ, харин олондо зорюулһан нөөсэмни, олзомни гэжэ һанадаг байгаа. Нэгэ дэбтэрэйнгээ гадар дээрэ 1945 оной январь һарын 15-най үдэр Ж. Тумунов бэшэһэн байна: «Все мои бумаги должны быть доставлены по адресу», гээд, саашань хоёр адрес үгэхэдөө, гэртэхиндээ сэхэ гү, али Бургизаар гэртээ дамжуулхые зааһан байна. Аюулта дайнай газарта ябахадаа, минии һалаашье һаа, хэһэн тэмдэгүүдни бү хосорог, хожом хоино арадтамни ашатай, туһатай байха гэжэ сэдьхэжэ ябаһыень энэ тэмдэг элихэн харуулна.

Дайнда ябаһан хүн аажам байдалтай бэшэ. Тэндэ уран зохёолшондо дулаан гэр, үргэн стол, үлгыдэмэ стул өөлдээтэй байдаггүй. Тэрэ хадаа сэрэгшын албан дээрэ үшөө нэгэ алба өөрынгөө дура сэдьхэлээр бэедээ ашажа абадаг. Энэ — нилээн хүндэ үилга. Тэрэ үилга уран зохёолшын амарха сатые богонидхолсодог, эдеэлхэ хаһыень хаһалсадаг, бээрэһэн гарыень үбэлэй хүйтэндэ үшөө нэгэ үлүү дахин бээлэйһээнь һугалуулдаг. Ж. Тумуновшье өөрынгөө тэмдэглэлнүүдые али болохо забһар олоходоо бэшэдэг байгаа. Нэгэ газарта хэлэхэдээ, дайсанай бүлэг самолёдууд ходорбо гээд, удаадахинь харагдатар бэшэхэмни гэжэ байтарнь хажуудань бомбо тэһэрнэ... Баһа нүгоо тээ дүүргэгдээгүй шүлэгүүдэй нимэ мүрнүүд байна:

Дахин шамтай уулзахаб гэжэ,
Дахин һайнаа хэлсэхэб гэжэ
Бээрэнги гараа галда шаража,

— «Бээрэкги гараа галда шаража» баахан дэбтэрээ гаргажа, богонихон тэмдэгүүдээ бэшэжэ эхилээ бэшэ гүй! Теэд Ж. Тумунов энэ хатуу бэрхэ байдалда ябажа бэшэхэ болоһондоо голхорногүй, харин дайнай урдахи үеын өөрынгөө байдал шогложо һаһана, тиихэдэ «хүнжэлөөроо тархяа орёогоод» бодолгото болохо дуратай һэм гэжэ миһэрэн бэшэнэ. Бээ аюулда табижа бэшэхэ, тэрэ бэшэгээ хосоршоно аа гү гэжэ үнэн сэдьхэлһээ харамнаха—нихэдээ юун гэһэн удхатай дэбтэрнүүд бэ? Юун тэдээн соо бэшээтэй бии хаб?

Юундэ элэ дэбтэрнүүд бэшэгдэхэ болоо бэ гэһэн асуудалда Ж. Тумунов өөрөө 1945 оной февралиин 2-ой үдэр бэшэһэн байна. «Би энэ танигдаагүй газарта дайсантай тэмсэжэ ябахадаа, олон голнуудые дабажа гарааб, олон хүнүүдтэй танилсааб, олон бэрхэшээлнүүдые үзөөб, оло дахин аюултай ушарааб...

...Саг ошохо. Саһан дээрэхи мүр һалаха, теэд бидэнэй илалтата байлдаанай алдар гаоьлата мүр хэзээ зайандаашье мартагдахагүй. Хэн нэгэн... номуудан дундаа энэхиние оложо үзэхэдөө бидэнэй наранай орохо зүг тээшэ ябаһыемнай наһаха».

Тэрэ хадаа совет арадай фашистан тэмсэжэ дарааһан баатарлиг замые үргэн дэлисэтэй томо уран зохёол соо харуулха үилгатайбди гэжэ сэдьхэдэг баиоа. Тиихэдээ энэ хэрэг ганса нэгэн уран зохёолшын оролдоогоор бүтэхэ өөшэ, хамтын хүсөөр гүнсэдхэгдэхэ гэжэ бодопон дээрэһээ фронтдо ябаһан нүхэдтөө хоинонь ном бэшэхээ бодожо ябахые уриалдаг һэн. 1944 оной июниин 18-най үдэр эльгээһэн бэшэг соогоо байлдаанда ябаһан поэт Ц. Номтоевтоо бэшэнэ: «Ты счастлив, что на фронте. Своими глазами видел все, что происходит на фронте. После войны ты для народа напишешь больше книги об этом войне».

Ж. Тумунов дайнда ябахадаа, дэбтэрнүүд соогоо хоёр янзаар бэшэдэг баиоа. Нэгэдэхинь бодото ушаралнууд дээрэһээ үндэлэ абаһа, совет сэрэгшэдэй баатаршалга харуулнан «Наранан орохо зүг тээшэ» гэжэ өүлэг рассказуудан гэхэ гү, али новеллиин вариант өүтэжэ ябаһан, тэрэнэ гүнсэдхэһэн байна. Энэ зохёол бүхэли дээрээ хожом түсхай хэлөгдэхэ ушартан. Хоёрдохи зүйлэнь бэшэһэн юумэниинь гэхэдэ, олон гүхэлэй тэмдэглэлнүүд болоно. Тэдээн соонь: харанан, үзэһэн соопоонь һонирхолтой гэһэн ушаралнууд, наһаанда ороһон бодолнууд, удха шанар ехэтэй хүнэй хөөрэлдөөнүүд, цитатануудаа... Эдэ тэмдэглэлнүүдынь бидэ хэблэлдэ бэлэдхэхэбди.

Дайнай газарта Ж. Тумуновай хожэ ябаһан тэмдэглэлнүүд айхабтар һонирхолтой. Тэдэнэр удхынгаа талаар совет сэрэгшэдэй баатаршалга, тэдэнэй арюун һайхан сэдьхэл, өөрынгөө газар дайда ба буса арадуудые гитлеризмһээ сүлөөлхын түлөө, фашизмые дарахын түлөө бэелүүлжэ ябаһан баатаршалга харуулна. «Солдат» гэһэн гаршагтай зураг ажаглая. Энэ байлдаанһаа ерээд байһан сэрэгшые үзүүлнэ: тэрэнэй нюур, хубсапаниинь шабар шабхада зуураһан, уһа нойтондо нороһон, тинбэшье сэдьхэлынь бузараагүй, зорилгонь мүхөөгүй, нюдэдынь хурсаар ялалзана — иигэжэ бодото баатар сэрэгшын түхэл шэнжэ тобшо тэдыгээр тэмдэглэгдэнэ.

Ж. Тумуновай тэмдэгүүд үшөө нэгэ талаараа һонирхолтой гэжэ хэлэхэ болоно. Бороотой, бүрхэг үдэрнүүд тухай олон дахин эндэ бэшэгдэнэ, теэд уншагшын сээжэдэ сэлмэг; «наранан орохо зүг» баржа ябаһабди гэжэ хэлэгдэнэ, зүгөөр уншагшын сэдьхэл наратай. Аюулта дайе зураглахадаа, шуһа нүхөөр будаглаһан тэрэнние үзэмжэдэ гаргаһан яаадал үгы. Хүнэй бэе, ами наһа хүндэлһэн, амгалан байдал пануулһан, тэрээндэ үрялаһан тэмдэгүүдые уран зохеолшо бэшэжэ ябаһан банна. Ж. Тумунов болоол олоной хэрэгтэ сэхэ ажаллажа яоаха, Эхэ ороной гоо үнэн патриот, арадай байдал бодото дээрэнь үзөөд, тэрээн соонос удха шанартай юумэеэ хэрэгсэжэ олохо онштотой мэргэн уран зохеолшо мүн гэжэ эдэ тэмдэгүүдынь гаршэлнэ.

Тэмдэгүүдые хэблэлдэ бэлдхэхэдээ, үгэ хэлыень зан хөөсэрнь орхибобди. Энэ тодо, нэгэшье үлүү үгэгүй бэлэгтэ гар хүрэхын аргагүй. Хаа-яа даралдаһан алдуутангаар (байлдаанай хатуу газарта бэшэгдэнэн мэдүүлэлнүүд соо алдуу бэдэржэ байха гэшэ тиимэшье зохисотон хэрэг бэшэ байба) гараһаһан үгэнүүдые, нэрэнүүдые зүб болгобобди. Тиихэдэ зарим тэмдэгүүдэнь тэдыдэ бэшэгдэнэн гэжэ тусхай саг заагдаагүй байба. Тэдээндэнь удха дээрэнээнь үндэһэлжэ, һара, он жэлынь гаргабабди. Мүн баһа бүхы тэмдэгүүдые болоһон сагайнь ёноор нубарюулбабди.

Ж. Тумуновай дайнай газарта хэнэн тэмдэгүүд ушагшадта һонирхогдохонь дамжаггүй. Энээн соохи ушарнууд «Алтан бороо» гэжэ дайнай түрүүшын уе харуулһан романдань оролсоногүй. Энэ тэмдэгүүдээ үшөө ондоо зохёолдоо гэжэ уран зохёолшо нөөсэлһэншье байжа болоо. Тиимэнээ Ж. Тумуновай хэнэн дайнай газарай тэмдэгүүдые тэрэ, дайн тухай бэшэхэ аад, бэшэжэ үрдингүй хэтэ мүнхэдэнь хадагалаад мордошоһон хадань, бэшэхэ номойнь ороондо һэн гэлэйг гэжэ ушагшад мэдэрнэ ааб даа.

Офицерэй дэбтэр

ҮДЭР ҮДЭРЭИ ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮД

Забайкалшда алба хэжэ байһанаа, 1944 оной августын һүүл өөгаар Ж. Тумунов баруун дайнда мордөөб. Октябрь һарын гаратар хашаа харые түрлюур гүүлһээр Смоленск хүрэнэ. Энэ хүрэтэр бэшэһэн тэмдэглэлнүүдые орхеод, октябрь һараһаа эхилөөл, боломорр ха гэжэ шидхэ́эбди.

1944 оной октябрь һарын 7.

Смоленск станци шадар нэгэшье бүтэн үлэһэн гэр харагданагүй. Бүгэдынь фашистнар бута сохёо. Би зорюута бүтэн үлэһэн гэр бэдэриэб. Урдам хоёр дахар шулуун гэр байба. Һарамагар туранхай ород хүгшэн хартаабха малтажа, газар ухашалжа байба.

Би тэрээндэ дүтэлжэ:

— Энэ гэр яагаад бүтэн үлөө гээшэб?— гэжэ һурабаб.

Тэрэ хүгшэн гайхаһан янзатан урдаһаам хаража байтараа:

— Энэшни бүтэн үлэһэн гэр бэшэл. Энээнние мүнөө һая баряа юумэл, — гэжэ хэлээ.

Би юуншье гэхэ үгеэ олобогүйб.

1944 оной октябрь һарын 8.

Минск — Белоруссиин ССР-эй нинслэл. Энэ город тухай оло юумэ дуулаһан байгааб. Янко Купалын дуунууд эндэнээ бүхы дэлхэйдэ зэдэлдэг байгаа. Мүнөө Минск бута сохигдоһон. Станци шадар бүтэн үлэһэн гэр ехэ үсөөн. Харанан лэ газарта үндэр, набтар хөө тортог болоһон гэрэй хоолойнууд гэргүй ёдойлдоно. Зосоо ехэ муу болоно. Энэ ехэ байра барилгые дахин яажа бодхоохо гээшэб гэжэ ехэл удаан бодоноб.

Эндэ эдеэлбэбди. Поезд нэгэ час хахад соо эндэ зогсохо байгаа. Столовынь холонь аргагүй. Хоёр модо шахуу газарта, тиигээшье һаань, ошожо халуун хоол эдихэ хэрэгтэй. Халуун шүлэй стол дээрэ таблатай байна. Теэд халбагань хүртэнэгүй. Саг ошожол байна. Табагаарнь уунаб. Ехэ амтатай хэбэртэй байба. Аягаа сангаар зайлажа, халуун сай уунаб, Москвааһаа гараһанһаа хойшо түрүүшынхиеэ хүлһэеэ аршабаб. Москвааһаа гараһан үдэрөөмнай хойшо сула бороо орожо байба. Набшаһан шарлажа, намар хүсэд болоошьегүй һаань, хүйтэнэй хаһа ороод байба. Хүнүүд гараа галда шарана.

Станциин хажууда ерэхэдэмнай, хэдэн сэрэгшэд хара бороо соо галавуун (түүдэг) табижархёод, манеркэ соогоо шүлэ, каша шанажа, шанга шангаар дуулалдажа, зартагай зомгооһо суглуулжа байба.

Поезддоо мэгдэжэ ошоходом:

— Бү яара, үшөө хоёр час эндэ зогсохобди,— гэжэ кондуктор хэлээд, самсынгаа заха руу ороһон уһые гараараа аршан байба.

1944 оной октябрь һарын 9.

Үглөөгүүр һэрихэдэм, поезд аргагүй түргөөр ябажа байба. Дахин тархяа орёогоод унташабаб. Сула тархиа орёожо унтадаг зантай хүнби, тиигээдшье поезд соо яоахадаа, улам ехээр тархяа ореоноо. Юундэб гэхэдэ, хажуудам ябаашадни:

— Нүхэр бодыш, бидэнэй амарха ээлжээн болоол, — гэлдэнэ.

Арбаад гаран хүн вагоной хоёрдохи полко дээрэ ээлжэлжэ амардаг байгаабди.

— Бод, нүхэр, —гэд һахалтай лейтенант хашхарна.

— Юу һүхиреобши, — гээд туулматтай хүнэһээ һарюайжа, — ши энээнние эдижэ яба, би унтаһуу, — гэбэб.

Хүнүүд бүгэдэ энеэлдэнэ. Лейтенант дураа гутаһан хэбэртэй бард гээд, туулматтай юумыем гараараа түлхижэрхёод:

— Унтыш даа. Вильнюсдэ хүрэхэдөө, хоолойм хатаае гаргахаа мэдээрэй, — гэнэ.

Би баһа унтанаб.

1944 оной октябрь һарын 10.

Вильнюс. Город соогуур ябабаб. Почтоһоо телеграмма табибаб. Бэшэг бэшэбэб — хэндэ эльгээһэмни эли — һамган хүбүүн хоёрһоо бэшэ намда хэншье байхагүй. Карточкада ороҳоо ошобоб. Һарьмагар сагаан шарайтай арзагар сагаан шүдэтэй эхэнэр хургала даража байжа, ошожо унтадаг. Тиигээдшье поезд соо яоахадаа, улам ехээр тархяа ореоноо. Юундэб гэхэдэ, хажуудам ябаашадни:

— Нүхэр бодыш, бидэнэй амарха ээлжээн болоол, — гэлдэнэ.

Арбаад гаран хүн вагоной хоёрдохи полко дээрэ ээлжэлжэ амардаг байгаабди.

— Бод, нүхэр, —гэд һахалтай лейтенант хашхарна.

— Юу һүхиреобши, — гээд туулматтай хүнэһээ һарюайжа, — ши энээнние эдижэ яба, би унтаһуу, — гэбэб.

Хүнүүд бүгэдэ энеэлдэнэ. Лейтенант дураа гутаһан хэбэртэй бард гээд, туулматтай юумыем гараараа түлхижэрхёод:

— Унтыш даа. Вильнюсдэ хүрэхэдөө, хоолойм хатаае гаргахаа мэдээрэй, — гэнэ.

Би баһа унтанаб.

1944 оной октябрь һарын 11.

Каунас. Хуушанай город. Саад ехэтэй. Таримал модод ехэ олон. Үйлсэнь Вильнюсэйхинээ уужам.

1944 оной октябрь һарын 12—14 (?)

Эрдэмтэй аад, зүнтэглэһэн хүнэй нэгэ юумэеэ дабтажа һалахагүйдэнь, хоёр шэхээ таглаад байһан дээрэ, эрдэмгүй аад, ёнорхоһон амитанай гурбанайнь бэлшэртэ няс гүүлэхэнээ дээрэ юумэн үгы.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

Элдэб һонин

МАНА ҺОХОР

Мана һохор гайхамаар амитан юм. Бүхы наһаараа газар доро байрладаг, үдэр һүнигүй балай харанхыда байдаг. Тиимэнээ нюдэнэйнь орондо гансал зурлаа үлэнхэй, шэхэнэйньшье нүхэн бүглэгдэшэнхэй юм. Дуулахашьегүй, харахашьегүй амитан яагаад ажамидарха юм гэжэ һанахаар. Теэд ажамидархад байна.

Бэеынь харахада, иимэ Хойто хүлнүүдынь балай ута бэшэ, хүдэлсэгүй. Иимэ хүлнүүдээр холо харайхагүйш, дээрэ һүрэхэгүйш. Зүгөөр урдахи хүлнүүдынь ехэ үргэн, хүрзэ шэнги хүдэр. газаа тээшээ нугаранхай, ута хурса һабартай. Иимэ хүсэтэй урда хүлнүүдээрээ мана һохор бульдозер мэтэ газарай хүрьһэ һэндээжэ шадаха юм. Тиимэнээ газар доогуур хэдэн зуугаад метр нүхэ һүбэ малтан бэлдэдэг.

Годируу нүхэнүүдынь тэжээлэй, байрын гээд илгардаг. Эдеэ хоолой нүхэнүүд газарай хүрьһэндэ дүтэшэг, дээгүүршэг малтагдадаг. Малтаһан газараараа мана һохор ото ябажа, шалгажа байдаг. Эндэ тэндэ хорхой шумуулай унаад хэбтээ һаа, түүжэ эдидэг. Жэшээнь, сохо, улаан хорхой, хрущ, щелкун, совко, олон хүлтэ гэхэ мэтын ургаса таряанда хоро хүргэдэг хорхой шумуулые мана һохор эдидэг юм. Тиихэдээ хүндэ ехэ туһатай амитан болоной даа. Сүүдхэдээ энэ амитан зуугаад гаран хорхой сохо эдидэг. Үгышье һаа, эндэ тэндэ ноёсэ хэжэрхидэг.

Байрлаха нүхэнүүдынь хэдэн дабхараар малтагдадаг.Ан арьяатанай дабахагүйнь тула, уурхай, уһан тээшэ гэхэ мэтээр малтагдадаг. Мана һохорые һахижа харахань тон хүшэр юм, харагдадаггүй. Тиибэшье хосоршоһон эдэ амитад олоороо олдодог. Заримдаа ойн соорхойдо гү, али огород, таряалангай захаар бээлэйн тухай хаб хара мосуухай харахат. Энэтнай хосоршоһон мана һохор мүн. Эндэ яагаад тэрэ гарааб? Ехэ аадарай адхархада, энэ амитан нүхэнһөө гараһан аад, һөөргөө байраяа оложо ядаад гү, али хүрьһэндэ элдэб химикадуудые хаяхада хосорно. Газар дайдаяа иигэжэ бузарлажа болохогүй гэжэ эдэ амитад ами наһанайнгаа үнэтэ сэнгээр һэргылнэ бшуу. Жэшээнь, нефтеэр уһа гол бузарлахада, хэды олон загаһан, шубуу шонхор хосордог бэ гэхэнээ нааша, хүрьһэндэ минеральна үтэгжүүлгэ ехээр нэбтэрүүлхэдэ, баһал хоротой байна.

М. ДАШИНИМАЕВА
оршуулба.

«Наука и жизнь» журналһаа абтаба.

Агуу Илалтын 50 жэл

ШАГНАЛЫНЬ ЭЗЭЕЭ ОЛОБО

Ага һууринда ажаһуудаг Федор Максимович Татауровта Илалтын 50 жэлэй ойн баярай һайндэр соогуур Алдар солын III шатын орден барюулагдаба. «Эрэлхэг зоригой түлөө» болон бусад олон медальнуудайнь хажуугаар энэ шагнал яларжа, дайнай ба ажалай ветеранай досоохине ехээр хүлгөөбэ. Энэ орденийнь эгээл 50 жэл үнгэрөөд байхада, эзэеэ олобо ха юм. Ябаган сэрэгэй 16-дахи дивизиин 156-дахи полкдо алба хэһэн фронтовигай Орёл хотоһоо Балтиин далайн эрье хүрэтэр байлдаһан баатаршалгыень энэ шан хайра үшөө дахин үнэншэлбэ ха.

Майн 9-нэй митингын удаа шамбайшуулай ехэ байшан соо уригдаһан бүхы Агын районой фронтовигуудай сайлалган дээрэ орден барюулагдажа, ехэ баяр болобо.

Ц. ГОНГОРОВ.

МИНИИ ҮЕТЭН ДАЙНАЙ ҮЕДЭ

„Хуртагын эхин һургуули һайн сэгнэлтэтэй дүүргэгдэд, Бүргалтайдаа ерэхэдэмни, манайхин гэр бүлөөрөө Михайловкада шэнээр баригдаһан дунда һургуулиин байшанда 40 мянган хирпинсэ сохижо тушааха хэлсээ баталаад, энэ ажалдаа түлэг оронхой байгаа. Туһада ороһон би мэтэр лэ ажаллажа эхилээ һэм.

Июнь һарын барагдажа байхада, аба, эжытээ, Гармажан дүүтээ үглөөгүүр ажалдаа һаял гараад, хэдыхэн хирпинсэ хэблэжэ гаргаад байтарнай Ринчин-Нима бригадир боро морёороо гүйлгэжэ ерээд:

— Митингдэ ошогты! Уһатын дободо болохо юм! — гээд саашаа харайлгашоо һэн.— Эгээл энэ ажал дундуур ямар митинг болохо байгаа юм гэлдэһээр ошоходомнай. Бүргалтайн зон олороо сугларанхай байгаа бэлэй. Наратай һайхан дулаахан үглөөгүүр Уһатын дободо олоор сугларһан нютагай зоной урда колхозой счетовод Жамса Гомбоевич Мункуев дайнай эхилһэн тухай богонихоноор мэдээсээд, ажалаа заашье һуладхангүй улам һайнаар хүлэлжэ, добтолон ерэһэн дайсадта эршэтэ ажалай сохилто хэхые уряалаа бэлэй

Тэрэнэй удаа үнишье болонгүй Жамса Мункуев, Дамба Банзаракцаев, Цыбик Цыренов, Доржо Норбоев—эдэ дүрбэн нютагаймнай урдаа хараха тушаалта хүбүүднай дайнда мордоо һэн. Хэнийньше эдэнэймнай нютагаа бусаагүй.

Уһатын дободо үнгэрһэн энэ митингдэ миниї үетэн олоор сугларанхай һэн. Эндэ-һээ тараад гэртээ харижа ябахадаа, миниї аба, эжы маанадта, үхибүүдтээ, хандажа, «угаа дай хэжэ наадалаг һэнта. Мүнөө хоёр шэхээрээ дуулаба бээзэт? Дахин иигэжэ наадаад туршаарайт! Арһыетнай хүүлхабди», гэжэ занаа агша һэн. Тиихэдэнь маанадайнгаа дунда хододоо олиг, мүндүүда тоотой ябадаг Санжай Батуевнай:

— Тэнгэриннишье үлайхада, арһыень хүүлаха гүт?— гээд харайшоо һэн.

— Эхэ, эсэгэдэш хэлэжэ һургуулиа байхабди!— гэлдэһээр үбгэднай гэр гэртээ тараа һэн.

Тэрээнһээ хойшодоо хүн зоноймнай хүүр зугаашье, нюур шарайшье ондоогоор хүбилшаһан мэтэ намда үзэгдэдэг болошоо. Тэдэнэй дунда арба наһаяа арайхан дабаад ябаһан миниї үетэн хайшааб даа, ондоохон болошоһон, гансата томооршоһон шэнгеэр һанаандам хадуугдаа бэлэй даа.

Миниї аба, эжышье нэгэл жэгтэй һанаа үнөөндэ дарагдаһаншуу, бүри ууртай болошоһон мэтэ байбашье, ажалаа тэрэл ёһоороо хэдэг байгаа.

Тэрэ намартаа 40 мянган хирпинсэ сохижо, һайнаар галдажа, хатуужуулаад. Михайловкын шэнэ һургуулида тушаагаа һэмди. Гэр бүлэ соогоо эгээл эрдэмтэй би (алар 4 класстай) хамаг дансаяа баридаг. һургуулида ашажа ябуулһан хирпинсынгээ тоое саарһанда тэмдэглэдэг, хамталдаг байгааб. Анхан түрүүн ажалда ороходоо, би хирпинсэ сохижо, тэргын голдо түрхидэг дабирхай нэрэжэ ажалда ороһон хүнби. Миниї аба эдэ ажалда дүршэлтэй һэн тула намайа дахуулжа, өөрынгөө шадабарида һургаа һэн. Үбэлэй үедэ абатаяа морин шарга олоор дархалдаг байгаабди. Мүн айлнуудта пеэшэн табидаг һэмди.

Харин ондоо миниї үетэн, анхан ажалда орожо эхилхэдээ, морёор үбһэнэй бухал шэрэжэ, тарыанай газаар борнойлжо ажалда ородог байгаа.

Хандажап Жигжитова Согто Хубарков хоёр үетэн соогоо бэеэр томонуud, хүсэ шадалаар булюу байһан туладаа дайнай эхилһээр хоёрдохи жэлээ ябажа байхада, 13-тай наһандаа морин анзаһаар газар хахалжа эхилээ һэн.

17 наһатанһаа эхилээд 50 наһатан хүрэтэр дайнай үедэ сэрэгэй албанда татагдаһые наһажаал зон һайн мэдэдэг гээшэ. Нимэ наһанай 108 эрэшүүлнай албанда мордожо «Большевик» колхознай айхабтараар дундаржа, нютагтаа үлэһэн үбгэд, хүгшэдэй, эхэнэрнүүдэй, тэрэ тоодо миниї үетэнэй, хүүгүн дээрэ ямар ехэ харюусалга, хүшэр хүндэ ажалай даабари тудаһые хэлэхыньшье аргагүй ааб даа. 50 наһаяа дабаһан 28 үбгэд нютагтамнай тэрэ үедэ тоотой байгаа. Жамсаран Буянов, Шэмэд Аюшеев, Дугар Дамбаев, Базар Самбилов гэгээ. Тэрэ колониин ажахые даагшын тушаал эзэлдэг байгаа. Нимэ ушарай колони соонь тохёолдоод байхада, колони дотор үймөөн боложо, мүрдэлгэ, шалгалта хэгдэхэдэ, Петров Речков хоёрой зэмэтэй байһаниинь элиржэ, гансата хаагдаһан байна. Теэд юун болоо, ямаа юм гэхэдэ нимэ: халамгай болоһон Петров Речков хоёр үдэшын боро хараанаар Плисовскидо ошоё гэлсэбэ ха. Ажахые даагша В. Плисовский нэгэ талаһаа тушаалаараа юм бээзэ, нүгөө талаһаа хүн талань нюёрхуу, тэрэ мүртөө дээрэлхүү зантай байһанаараа олондо шоо үзэгдэдэг, зариманай хара шара бусалгадаг хүн байгаа гэзд сүүдэй урда зогсогшодой хөөрөөнһөө мэдэгдээ һэн.

1960 ондо Хяагтын райондо түрэһэн Павел Петров ПТУ-да дневальняар хүдэлдэг, дүшэ гараһан Владимир Речков колониин дархан байгаа. Яһала уран гаргай дархан ород бурхадай дүрэ зурагуудые бүтээжэ, журнальна столхонуудые хэжэ, элдэб арга хургаар колониһоо гаргажа худалдадагшье һэн ха. Энээниень тухайлдаг болоһон дарганар, тэрэ тоодо Плисовскишье гэе, февралиин нэгэнэй үдэшэ шалгалта хэзд, столой нюугдаатай үлүү хубинуудые олоо гэхэ. Тиигээ хадаа эдэ бүгэдэ колониин ноёдто мэдэгдэхэнь, хэмжээн абтахань гээшэ гэжэ Речков тухайлаа юм ааб даа. Тиигээд уһантай холиһон спиртын халуунаар Речков Плисовкиие үзэл ядадаг Петровтой хамтаржа, Виктор Плисовскитой «үгээ ойлголсохо» һанаатайнууд байрадань ерээ һэн ха.

— Би Плисовскиие 1993 онһоо хойшо мэдэхэ болоо һэм. Ажахыемнай даадаг ноёмнай гээшэ гэлсэдэг һэн. Би тэрэниие ноёндо тоолодоггүй һэм. Үлүү гарамаар аашалдаг, баһадаг һэн. Намда гэртэһээмни ходо посылка ерэдэг байгаа. Тиимэ хадам хорюултай энэ тэрэ юумые захи гэжэ намайе хашадаг, хаадаг һэн. Тэрээнһээ гадна элдэб эсээр доромжолдог, баһадаг байгаа. Хорыемни бусалгажа шададаг һэн даа, — гээд Петров сүүдэй урда байһанаа мартан, хараалай муухай үгэ хэлэжэрхибэ.

Нимэ хоёр хүн В. Плисовскидо зорюута ерэхэдээ, юу хэлтэй байнаб? Алахашье гэһэн зорилготой бэшэ һаа, үһэрхэ, «һууридань табиха» гэһэннинь сохом юм ааб даа. Эрэшүүл хадаа нюдарганууудаараа туршаба, нэгэнэйнь гарта хутага бии болоодхибо. Өөһэдынь хэлэһээр тухайлхада, наншалдаан 30—40 минута соо үргэлжэлһэн янзатай. Речковой газаа гараад ерэхэдэ, Плисовский шала дээрэ сула шуһан юумэ хэбтээ. Тэрэнэй тархи руунь хэдэ дахин хутагаар хадаһан, креслын тохоногоо табидаг модоор сохиһон, богонёор хэлэхэдэ, наншалдаанай мүрнүүд мэдээжэ бээзэ. Харин эгээл гайхалтайнь гэхэдэ, Петров телефоной шнур таналжа абаад, Плисовскиин хоолой орёожо абаад, аминень хааһан хэбэртэй. Юундэ «хэбэртэй» гэбэбиб гэхэдэ, энэ үедэнь Речков үгы, газаашаа гараһан байгаа. Харин Петровынь хэлэхэдээ: «юушье һананагүйб, мэдээ табижархиһан байгаа хаб» гэхэ юм. Хоёр хүн байгаа. Нэгэниинь үхөө, нүгөөдэнь амиды. «Өөрыгөө хүсэд зэмэтэйдэ тооложогүйб», — гээд П. Петров хэлээ.

Петров Речков хоёрой уголовно хэрэг Буряад Республикын Верховно сүүдтэ 1995 оной февралиин 8-да тэ һайн. Гэбэшье наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэгүй, эхэнэрэй үһэ тайрахагүй, нарай, бага үхибүүдые гэрһээ гаргажа, ондоо тээшэнь эльгээхэгүй, һэеы гэр, шэрдэг бүрихэгүй, хэрүүл гаргахагүй, дайсалдахагүй, бэрн буулгахагүй, мори худалдахагүй, худалдажа абахагүй, замда гарахагүй гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, нюдэн хүрса, шэхэн һонор, хамар үнэршэ, хэлэн амташа болохэ, арһанай мэдэрэл һайжарха.

Гарагай 6-да шэнэн 11 (июниин 9).

Сагаагшан хоёин. 3 хүхэ мэнгын, хиидэ һуудалтай үдэр. Энэ үдэрнай бахал дашаниматай (үлэзы хутагтай) үдэр байба. Илангаяа бурханда мүргэхэ, хадаг табиха, бэри буулгаха, хүрим түрэ болон бусад һайндэр хэхэ, эрдэм номой сахиуса хүрүүлха, ламын санаар абаха, хүбараг һахил хүртэхэ, эм найруулха, замда гараха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, хониной мяха, нооһо, арһа хэрэглэхэ, говодто хэрэг бүтээхэ, хажуу тээшэнь үхэр үгэхэ гү, али худалдаха, тантрын тарниннүүдые үншаха, абаһанаа бусааха, һогтууе номгорууулха, лусууд тахиха мэтэн үйлэнүүдтэ һайн. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, мүн лэ бэсын тамирай бүхы хүсэн нэмэхэ.

Гарагай 7-до шэнэн 12 (июниин 10).

Хара бишэн, 2 хара мэнгын. галда һуудалтай үдэр. Зунай һараннүүдта бишэн үдэр тудахадаа, харшалдаһан удхатай байдаг. Зарим үншагшад энээнийе мартаһан байжа болохо. Юундэб гэхэдэ, хабарай үлүү һүүл һарада бальжиниматайшье, дашаниматайшье, харшалдаһаншье үдэрнүүд байгаагүй. Харшалдаһан үдэрэй удхые һануулбал, нимэ. Энэ үдэр эрхилһэн ямаршье һайн хэрэг бүтэмжэгүй, харшалдаһан, мүү хойшолоонтой байдаг. Тодорхойлбол, шэнэ гэр барихада, эзэдынь һалаха, һандарха, бэри буулгабал, үбгэнһоо һалажа ошохын шалтагаан олдохо, дасан (дуган) барюулбал, лама, хубарагууд үлэхэгүй, замда гарабал, хүлгайшан, дээрэмшэн ушарха; тарыа тарибал, юуншье үргахагүй, хаташаха, нэрэ соло хэн нэгэндэ олгобол, тэрэ хүн доройтохо; үхэр мал, адуу нэгэ газарта суглуулбал, тэдэнь таража, үгы болохо; хэшэг даллага абабал, арьбажахагүй, хэшэгэй фондуудаа буужа ерэхэгүй. Тиимэһээ энэ үдэр алибаа юумэ хэлгүй үнгэргөө һаа, дээрэ байха. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, үбшэн хамшаг хүрэхэ.

Гарагай 1-дэ шэнэн 13 (июниин 11).

Харагшан тахяа, 1 сагаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Энэ үдэр дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, арамнайлха, хүниие тушаалда томилһон тухай захиралта тунхаглаха, зарлиг соносохо, тараг бэрихэ, айраг халааха, энээбэри табиха, үрэһэ тариха, эмнэ мори, сар һургаха, эм найруулха, буян үйлэдэхэ, газарай нүхэ бүглэхэ, модоо зоохо, тангаригаа болюулха, эльбэ дараха, аршаанаар үгааха, лусуудта үргэл үргэхэ мэтэн үйлэнүүдтэ һайн. Гэхэ зүүра үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрһээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээхэ, гэрэй һүүри табиха, наһа барагшые хүдөөлхэ, бээ угааха, суглаа зарлаха, түрэ найр, сайлалга хахэ, үгэльгэ үгэхэ, гуйраншадта юумэ үгэхэ, замда гараха, үхэр, мори худалдаха, малгай, хубсаһа эсхэхэ, шүүһа хаһаха мэтые тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эсл жаргаа ушарха гэдэг.

Гарагай 2-то шэнэн 7 (июниин 5).

Улаагшан түүлай, 7 улаан мэнгын, оторгойдо һуудалтай үдэр. Энэ үдэр мал адуунаа онсо һайнаар хараүүлхаха, байдалаа сахиха, гашай табиха, бурханда мүргэхэ, ордон бариха, дайсаниие ба ада шүдхэр дараха, газар элдүүрилхэ, үһалха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, тэнгэри сахиха, гүрэм үншуулжа, эльбэ гаргуулха, ехэ хүниие бараалхаха, лусуудта мүргэжэ үргэл үргэхэ, Наранда, һаранда мүргэхэ, эм найруулха мэтэн үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр мал үүсэлхэ, мяха шараха, тоһо, өөхэ хайлуулха, үбшэ аргалжа эхилхэ, дасанай (дуганай) һуури табиха, һэеы гэр бүрихэ, нүүхэ, хани нүхэрэй харилсаа тогтоохо, бэри буулгаха, ном соносохо, замда гараха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ мэтые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл болохо, тэмсэл орьёлхо.

Гарагай 3-да шэнэн 8 (июниин 6).

Шара луу, 6 сагаан мэнгын. үһанда һуудалтай үдэр. Дүйсэн үдэр. Дасанда Отошын хурал болодог гэжэ һануулая. Энэ үдэр дасан (дуган), субарга, мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, дайсаниие ба ада шүдхэр номгодхохо, худалдаа наймаа, андаадаа хэхэ, буян үйлэдэхэ, музейдэ ороохо, дасан ошохо, абаһанаа бусааха, бороо, һалхи сараха, түмэрөөр уранай зүйл бүтээхэ, эд зоорнеэ арьбажуулха, аршаанаар угааха, нүгэлөө наманшалха мэтын үйлэнүүдтэ һайн гэнэ. Гэбэшье юумэ бузарлаха, үзэн ядалга гаргаха, ехэ үһа гаталха, загаһа бариха, тангариг абаха, һубаг малтаха, замда гараха, газар хахалха, тарыа тариха, һамга абаха, бэри хүргэхэ, хубсаһа эсхэхэ, эм найруулха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ тэ һайн. Гэбэшье наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэгүй, эхэнэрэй үһэ тайрахагүй, нарай, бага үхибүүдые гэрһээ гаргажа, ондоо тээшэнь эльгээхэгүй, һэеы гэр, шэрдэг бүрихэгүй, хэрүүл гаргахагүй, дайсалдахагүй, бэрн буулгахагүй, мори худалдахагүй, худалдажа абахагүй, замда гарахагүй гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, нюдэн хүрса, шэхэн һонор, хамар үнэршэ, хэлэн амташа болохэ, арһанай мэдэрэл һайжарха.

Гарагай 4-дэ шэнэн 9 (июниин 7).

Шарагшан мэгой, 5 шара мэнгын, хада үулада һуудалтай үдэр. Дашаниматай, тэй һайн үдэр байна. Илангаяа энэ үдэр бурханайнгаа тоһо аршаха, сэбэрлэхэ, тахиха, бурханай ном шүдалжа эхилхэ, ваджрыи хэрэг бүтээхэ, ноёндо хандаха, дасан (дуган) зоһабарилха, дасан дуган, мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые арамнайлха, мори, сар һургаха, гэрэй һүүри табиха, һэеы гэр бүрихэ, гэр бүлынгөө хэшэг далларта абаха, зурхай шудалха, эд бараа бүтээхэ, ном оршуулха, ламын санаар хуутэхэ, бурханай ном номноохо, мал үүсэлхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, үбшэ аргалха, нүүхэ, замда гараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр энэ үдэр хүнэй үһэ абаагүй һаа, дээрэ, үбшэн хүрэжэ болохо.

Гарагай 5-да бурлад литээр 10 (июниин 8).

Сагаан морин, 4 ногоон мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Бадма Самбаевын үдэр гэгдэдэг. Энэ үдэр дасан (дуган), субарга, бурхан бүтээхэ, бурханай ном бэшэхэ, буулгаха, бурханда мүргэхэ, зальбарха, үргэл үргэхэ, буян үйлэдэхэ, үзэг шудалха, бурханай ном үншаха, эм найруулха, үрэһэ тариха, эзэбэри табиха, харгын хани бэдэрхэ, үнэн сэхын тангариг абаха, тэнгэри тахиха, сахиха, зүүдхэл зүүхэ, модо һуулгаха, газараа заалгаад, гэрэй һүүри табиха эм найруулха, лусуудта үргэл үргэхэ, шуһа ханаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Энэ үдэр хүнэй үһэ абаагүй һаа, дээрэ, үбшэн хүрэжэ болохо.

Гарагай 7-до шэнэн 12 (июниин 10).

Сагаан морин, 4 ногоон мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Бадма Самбаевын үдэр гэгдэдэг. Энэ үдэр дасан (дуган), субарга, бурхан бүтээхэ, бурханай ном бэшэхэ, буулгаха, бурханда мүргэхэ, зальбарха, үргэл үргэхэ, буян үйлэдэхэ, үзэг шудалха, бурханай ном үншаха, эм найруулха, үрэһэ тариха, эзэбэри табиха, харгын хани бэдэрхэ, үнэн сэхын тангариг абаха, тэнгэри тахиха, сахиха, зүүдхэл зүүхэ, модо һуулгаха, газараа заалгаад, гэрэй һүүри табиха эм найруулха, лусуудта үргэл үргэхэ, шуһа ханаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Энэ үдэр хүнэй үһэ абаагүй һаа, дээрэ, үбшэн хүрэжэ болохо.

Гарагай 8-да шэнэн 13 (июниин 11).

Харагшан тахяа, 1 сагаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Энэ үдэр дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, арамнайлха, хүниие тушаалда томилһон тухай захиралта тунхаглаха, зарлиг соносохо, тараг бэрихэ, айраг халааха, энээбэри табиха, үрэһэ тариха, эмнэ мори, сар һургаха, эм найруулха, буян үйлэдэхэ, газарай нүхэ бүглэхэ, модоо зоохо, тангаригаа болюулха, эльбэ дараха, аршаанаар үгааха, лусуудта үргэл үргэхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэхэ зүүра үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрһээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээхэ, гэрэй һүүри табиха, наһа барагшые хүдөөлхэ, бээ угааха, суглаа зарлаха, түрэ найр, сайлалга хахэ, үгэльгэ үгэхэ, гүйраншадта юумэ үгэхэ, замда гараха, үхэр, мори худалдаха, малгай, хубсаһа эсхэхэ, шүүһа ханаха мэтые тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эсл жаргаа ушарха гэдэг.

Туһатай зүбшэл

Гэр соохи зайгаа алмаха гэбэл, хубсаһа элюүрдэдэг (утюгдадаг) хаб таагайгаа хубсаһаяа үлгэдэг шкафайнгаа (шифоньерой) үүдэндэ хажэрхихэ юм. Хэрэглэгдээгүй үедөө тэрэ эбхэгдэдэг байха зэргэтэй.

* * *

Ехэнхидээ шарикова ручкаар бэшэдэг болонхойбди. Харин тэрэ үнгэтэ голойнь хатахагүйн тулада бүтүү хабхагтай амһарта соо хадагалха хэрэгтэй. Хэрбээ шэл пробирка абажа, шэнэ болон хүушан (хатаһан) пастануудтай хамта хэзд байгаа һаатнай, уданшьегүй бүхы пастануудтанай (стержень) бэшэдэг болохо.

* * *

Гарайнгаа хюмһа будадаг лагайнгаа үнгэ хубилгаха гэбэл, «Радуга» гэжэ бэхэ-нээ хэдэн дуһал дуһаажахихада болохо. Хүхэ үнгэтэй бэхэ, жэшээнь, шад улаан шанга үнгэ һуладруулжа, ягаан хүхэ үнгэтэй болгодог.

* * *

Косметическэ кремүүд соо ртутийн ородог дээрэнээ кремһээ алтан часаа гамнаха юм. Ойлгомторгүй крем час дээрэ тудабал, сайбарборо толбо бии болгожорхихо.

* * *

Гартаа зүүжэ ябаһан пластмассова часайтнай шэл бүртэгэр болоҗо магад. Тиигэбэлнь шудэ сэбэлдэг порошогоор үрөөд, ялаатар аршагты. 15—20 минута болоод шэлтнай шэнэ шэнги болошохо байха.

* * *

Ямар нэгэн үнэр шэнгэһэн гараа угааха үһан соогоо хэдэн дуһал нашатырна спирт дуһаажахигты. Харин һонгинын үнэрые үксус үгы болгодог.

Сүүдэй залһаа

БОЛЗОРЫНЬ ЮУНДЭ ҺУНААГДАНАБ?

Энэ удаа нүүдэл заседанида хабаадаха бологдобо. Сүүдэй үйлэ хэрэгые хуулиин ёһоор үнгэргэхэ процесстэ хабаадаха ёһотой хүнүүд республикынгаа Верховно сүүдэй байрын газаа-һаа урда зүгтэхи колони (Южлаг гэлсэдэгбди) зорибобди.

Загарайн трактаар ябахада, үндэр гэгшын модон хоройтой лагерь байгша гүб даа. Тэндэ хүрэжэ ерэбэбди. «Һурган хүмүүжүүлэн захаруулгын ОВ 94/2 колони» гэжэ үүдэн дээрэнь дарайтар бэшээтэй байба.

Бидэнэрэй хэд, юуд байһаниие гэршэлһэн саарһа гуурһаяа харуулжа дүүргэһэнэйнгээ һүүлдэ гурбан дабхар түмэр үүдэнүүдэй сэнигдэхэдэ, тэндэхи замшадаараа колониин хашаа соо ороёободи. Ябууд дундаа харахада, ойро тойрон хуу эмхи гуримтай, сэбэр. Эндэ тэндэ миниї гуйбажа ябаһан нэгэшье хүн харагданагүй. Харин тусхайгаар оёгдоһон хара хубсаһатай, һарабшатай хүрин малгайтай нэгэ хүн (тэндэ хаалтатай байгша) хажуугаарнай шурд үнгэрхэ зуураа, мэндэшэлээдшье абана бэлэй. Барандаа хүн һэшхэлээ алдажархиһан зон бэшэ ха юм даа.

Заседаниимнай болохо зал ондоогоор хэлэбэл, тэдэнэй клубшье гэхэдэ, клуб бэшэ, харин конференц-зал гээ һаа, дүтэрхы гээшэ гээбы. Элдэб уран гартайшуулай бүтээһэн зүйлнүүд олоной үзэмжэдэ табиатай харагдана.

Хүдэлмэримнай эхилбэ. Энэ колонидо һуужа байһан Речков Владимир Яковлевич Петров Павел Павлович хоёр түрүүн хэнэн зэмүүдэйнгээ түлөө абаһан болзороо дүүргээдүй байжа, үшөө хүндэ зэмэ хэнэнэйнгээ түлөө сүүдэй урда дахинаа зогсобо.

Үнгэрһэн жэлэй февралиин хоёрой һүни Виктор Плисовский алуулшаһан байгаа. Тэрэ колониин ажахые даагшын тушаал эзэлдэг байгаа. Нимэ ушарай колони соонь тохёолдоод байхада, колони дотор үймөөн боложо, мүрдэлгэ, шалгалта хэгдэхэдэ, Петров Речков хоёрой зэмэтэй байһаниинь элиржэ, гансата хаагдаһан байна. Теэд юун болоо, ямаа юм гэхэдэ нимэ: халамгай болоһон Петров Речков хоёр үдэшын боро хараанаар Плисовскидо ошоё гэлсэбэ ха. Ажахые даагша В. Плисовский нэгэ талаһаа тушаалаараа юм бээзэ, нүгөө талаһаа хүн талань нюёрхуу, тэрэ мүртөө дээрэлхүү зантай байһанаараа олондо шоо үзэгдэдэг, зариманай хара шара бусалгадаг хүн байгаа гэзд сүүдэй урда зогсогшодой хөөрөөнһөө мэдэгдээ һэн.

Нимэ ушарай колони соонь тохёолдоод байхада, колони дотор үймөөн боложо, мүрдэлгэ, шалгалта хэгдэхэдэ, Петров Речков хоёрой зэмэтэй байһаниинь элиржэ, гансата хаагдаһан байна. Теэд юун болоо, ямаа юм гэхэдэ нимэ: халамгай болоһон Петров Речков хоёр үдэшын боро хараанаар Плисовскидо ошоё гэлсэбэ ха. Ажахые даагша В. Плисовский нэгэ талаһаа тушаалаараа юм бээзэ, нүгөө талаһаа хүн талань нюёрхуу, тэрэ мүртөө дээрэлхүү зантай байһанаараа олондо шоо үзэгдэдэг, зариманай хара шара бусалгадаг хүн байгаа гэзд сүүдэй урда зогсогшодой хөөрөөнһөө мэдэгдээ һэн.

Ямар нэгэн үнэр шэнгэһэн гараа угааха үһан соогоо хэдэн дуһал нашатырна спирт дуһаажахигты. Харин һонгинын үнэрые үксус үгы болгодог.

Ц. НАЙДАНОВ.

Захаамин.

ЭЛДЭБ ҺОНИН

ҺАХАЛТАЙ?!

Американка Беттина Ламар ехэ сэбэрхэн эхэнэр юм. Зүгөөр нэгэл муутай. Тэрэ үдхэн гэгшын һахал һамбайтай. 14-тэй болоод байхадаа, Беттина гэрһээ зугадаа бэлэй. Циркын артистнууд өөһэдтөө абаа һэн. Тэдэнэр лэ намайе ажабайдалтай эблүүлээ бэшэ аал даа. «Шамайе наадалаа хадаа,— хараһанайнгаа түлөө мүнгэ түлэг лэ гэжэ клоун Джо үбгэжөөл намда хэлээ һэн», —гээд Беттина хоорэдэг.

Зон мүнгөөр түлэдэг лэ байгаа. 30 жэл соо циркдэ хүдэлхэ зуураа, Беттина Ламар нилээн баян болонхой. Тиимэһээ мүнөө ямаа нэгэ зохид хүнтэй танилсаха, тиигжэ ажабайдалаа зохёохо һанаатай байһаниинь ойлгосотой ааб даа...

«БУРХАН ЛЭ НАМДА ТУЬАЛНА»

27-той Ульрика Хайт Мюллер долоон хоног соо гурба дахин ринг дээрэ гарадаг. Тэрэ гансал эрэшүүлтэй шадалаа туршана. «Намда Бурхан туһалдаг. Тиимэһээ диилдэдэгүй шахууб», —гэжэ Мюллер хөөрэнэ...

(Һонинуудһаа абтаба).

Агуу Илалтын 50 жэл

XVII жаранай модон хүхэгшэн гахай жэл (1995-1996 он)

ЗУНАЙ ЭХИН САГААГШАН МОГОЙ ҺАРА

Буряад литэ	7	8	9	10	11	12	13
Европын литэ	5	6	7	8	9	10	11
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагда Меркурий среда	Пүрдэ - Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	улаагшан туулай	шара луу	шарагшан могой	сагаан морин	сагаагшан хонин	хара бишэн	харагшан тахяа
Мэнгэ	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан
Һуудал	огторгой	үһан	уула	модон	хии	гал	шороой

МИНИЙ ҺАНАА ҮНӨӨНДЭ ДАРАГДАҺАНШУУ

Ага һууринда ажаһуудаг Федор Максимович Татауровта Илалтын 50 жэлэй ойн баярай һайндэр соогуур Алдар солын III шатын орден барюулагдаба. «Эрэлхэг зоригой түлөө» болон бусад олон медальнуудайнь хажуугаар энэ шагнал яларжа, дайнай ба ажалай ветеранай досоохине ехээр хүлгөөбэ. Энэ орденийнь эгээл 50 жэл үнгэрөөд байхада, эзэеэ олобо ха юм. Ябаган сэрэгэй 16-дахи дивизиин 156-дахи полкдо алба хэһэн фронтовигай Орёл хотоһоо Балтиин далайн эрье хүрэтэр байлдаһан баатаршалгыень энэ шан хайра үшөө дахин үнэншэлбэ ха.

Майн 9-нэй митингын удаа шамбайшуулай ехэ байшан соо уригдаһан бүхы Агын районой фронтовигуудай сайлалган дээрэ орден барюулагдажа, ехэ баяр болобо.

Ц. ГОНГОРОВ.

МИНИЙ ҺАНАА ҮНӨӨНДЭ ДАРАГДАҺАНШУУ

Миниї аба, эжышье нэгэл жэгтэй һанаа үнөөндэ дарагдаһаншуу, бүри ууртай болошоһон мэтэ байбашье, ажалаа тэрэл ёһоороо хэдэг байгаа.

Тэрэ намартаа 40 мянган хирпинсэ сохижо, һайнаар галдажа, хатуужуулаад. Михайловкын шэнэ һургуулида тушаагаа һэмди. Гэр бүлэ соогоо эгээл эрдэмтэй би (алар 4 класстай) хамаг дансаяа баридаг. һургуулида ашажа ябуулһан хирпинсынгээ тоое саарһанда тэмдэглэдэг, хамталдаг байгааб. Анхан түрүүн ажалда ороходоо, би хирпинсэ сохижо, тэргын голдо түрхидэг дабирхай нэрэжэ ажалда ороһон хүнби. Миниї аба эдэ ажалда дүршэлтэй һэн тула намайа дахуулжа, өөрынгөө шадабарида һургаа һэн. Үбэлэй үедэ абатаяа морин шарга олоор дархалдаг байгаабди. Мүн айлнуудта пеэшэн табидаг һэмди.

Харин ондоо миниї үетэн, анхан ажалда орожо эхилхэдээ, морёор үбһэнэй бухал шэрэжэ, тарыанай газаар борнойлжо ажалда ородог байгаа.

Хандажап Жигжитова Согто Хубарков хоёр үетэн соогоо бэеэр томонуud, хүсэ шадалаар булюу байһан туладаа дайнай эхилһээр хоёрдохи жэлээ ябажа байхада, 13-тай наһандаа морин анзаһаар газар хахалжа эхилээ һэн.

17 наһатанһаа эхилээд 50 наһатан хүрэтэр дайнай үедэ сэрэгэй албанда татагдаһые наһажаал зон һайн мэдэдэг гээшэ. Нимэ наһанай 108 эрэшүүлнай албанда мордожо «Большевик» колхознай айхабтараар дундаржа, нютагтаа үлэһэн үбгэд, хүгшэдэй, эхэнэрнүүдэй, тэрэ тоодо миниї үетэнэй, хүүгүн дээрэ ямар ехэ харюусалга, хүшэр хүндэ ажалай даабари тудаһые хэлэхыньшье аргагүй ааб даа. 50 наһаяа дабаһан 28 үбгэд нютагтамнай тэрэ үедэ тоотой байгаа. Жамсаран Буянов, Шэмэд Аюшеев, Дугар Дамбаев, Базар Самбилов гэгээ. Тэрэ колониин ажахые даагшын тушаал эзэлдэг байгаа. Нимэ ушарай колони соонь тохёолдоод байхада, колони дотор үймөөн боложо, мүрдэлгэ, шалгалта хэгдэхэдэ, Петров Речков хоёрой зэмэтэй байһаниинь элиржэ, гансата хаагдаһан байна. Теэд юун болоо, ямаа юм гэхэдэ нимэ: халамгай болоһон Петров Речков хоёр үдэшын боро хараанаар Плисовскидо ошоё гэлсэбэ ха. Ажахые даагша В. Плисовский нэгэ талаһаа тушаалаараа юм бээзэ, нүгөө талаһаа хүн талань нюёрхуу, тэрэ мүртөө дээрэлхүү зантай байһанаараа олондо шоо үзэгдэдэг, зариманай хара шара бусалгадаг хүн байгаа гэзд сүүдэй урда зогсогшодой хөөрөөнһөө мэдэгдээ һэн.

Эдэ хүгшэднай, мүнөө үндэр наһатай төөбинэр үнгэрһэн залуу наһаяа, дайнай үеын сагые һанан дурсан ажаһуудаг. Манай Бүргалтай нютагай 38 эрэшүүл дайнһаа бусаха хубигүй байгаа.

Тэдэнэй нэрэнүүд нютагтаа бодхоогдоһон хүшөөдэ бэшэгдэнхэй. Тэрэ хабар Хуртагын һургуулиһаа тараһан 26 үхибүүдые дээрэ дурсаа һэм.

Мүнөө Дэмбэрэн Цыреторов, Даша-Цырен Раднаев, бидэ гурбан, Гарма Банзаракцаева, Мижит Бадмажапова, Ханда Арсаланова, Цыден-Еши Доржиева, Гарма Самбилова, Сэндэ Буянова, Хандажап Цыренова гэгшэд нютагтаа наһаайнгаа амаралтада гаранхай ажаһуунабди.

Нүгөөдүүлнай элдэб шалтаганнаа наһа баранхай. Эдэ бүгэдые бодомжолходоо, унаган эдир наһандаа, хү